N. LENIN

karl marx

deel 3

prijs f. 0.25

marxistische bibliotheek

2.-
163134
6-

W. I. LENIN

KARL MARX

GEAUTORISEERDE VERTALING VERZORGD DOOR HET MARX-ENGELS-LENIN INSTITUUT TE MOSKOU

1933

401

UITGAVE AGENTSCHAP AMSTEL, NIEUWE PRINSENGR. 29 H A'DAM C.

101

Voorrede

Lenin begon aan zijn artikel „Karl Marx" in Juli 1914, dus nog vóór het uitbreken van den wereldoorlog, te Krakau, en voltoolde dit werk in November 1914, in Zwitserland. Het was bestemd voor de Russische encyklopedie „Granat".

De schrijver verzond het handschrift in deze Novembermaand aan de uitgevers, met het volgende begeleidende schrijven, gedateerd op 30 (17) November 1914:

> „Aan den Sekretaris van de Uitgeverij „Granat".
>
> Waarde Kollega!
>
> Ik zond u heden aangeteekend het artikel over Marx en het Marxisme voor de Encyklopedie. Het staat niet aan mij, te beoordeelen, in hoeverre ik er in ben geslaagd, mij van de moeilijke taak te kwijten om het werk binnen het raam van ongeveer 75.000 letterteekens te houden. Ik moet er op wijzen, dat de literatuur-opgave tot het uiterste moest worden in-een gedrongen (15.000 was immers de ultimatieve eisch) en daarbij moest ik het karakteristieke van de verschillende richtingen (natuurlijk, overwegend pro-Marx) uitkiezen.
>
> Het is een moeilijk besluit geweest, van talrijke citaten van Marx te moeten afzien. Volgens mijn meening zijn citaten voor de encyklopedie zeer belangrijk (vooral in zake de meest aangevochten vraagstukken van het Marxisme, in het bijzonder dus bij de filosofie en bij het agrarische vraagstuk). De lezers van de Encyklopedie behooren alle meer belangrijke uitspraken van Marx bij de hand te hebben; anders zou het doel der Encyklopedie niet worden bereikt; — zoo komt het mij tenminste voor...."

Lenin's artikel, (met de onderteekening W. Iljin) verscheen in verkorten vorm in het XVIIIde deel van de Encyklopedie „Granat" (7e druk, bl. 219—243); de „bibliografie van het Marxisme" was er op een afzonderlijk vel aan toegevoegd.

Als afzonderlijke uitgave verscheen het artikel voor het eerst in 1918, en wel met het volgende, door Lenin onderteekende voorwoord:

> „Het thans als afzonderlijke uitgave verschijnende artikel over Karl Marx werd door mij (voor zoover ik mij herinner) in 1912 *) voor de Encyklopedie „Granat" geschreven. Aan het

---

*) Aldus in het handschrift. In den gedrukten tekst staat „1913" Lenin heeft zich hier vergist. Zooals hierboven blijkt, werd het artikel in 1914 geschreven. — Red.

artikel was een tamelijk uitvoerige opgave van literatuur over Marx, overwegend buitenlandsch, toegevoegd, die in de tegenwoordige uitgave werd weggelaten. De uitgeverij had verder, met het oog op de censuur, het slot van het artikel weggelaten. Ik ben, helaas, niet in staat, dit slot hier weer te geven, want het handschrift bleef ergens, tusschen mijn papieren te Krakau of in Zwitserland, liggen. Ik herinner me alleen, dat ik in dit gedeelte o.a. de plaats uit den brief van Marx aan Engels, van 16-IV-1856, citeerde, waar Marx schreef: —

„De gansche zaak in Duitschland zal afhangen van de mogelijkheid, de proletarische revolutie door een soort van tweede editie van den boeren-oorlog dekking te geven. Dan loopt de zaak voortreffelijk".

„Dit is het, hetgeen onze mensjewiki, die nu tot het volledige verraad aan het socialisme, tot den overgang naar den kant van de bourgeoisie zijn afgezakt, sedert 1905 niet hebben begrepen".

Het Lenin-Instituut te Moskou, heeft intusschen het oorspronkelijke handschrift teruggevonden. Een vergelijking van dit manuskript met den, in de Encyklopedie afgedrukten tekst toont, dat hierin niet elleen het hoofdstuk over „de taktiek van den klassenstrijd van het proletariaat", maar ook het hoofdstuk over „het socialisme" is weggelaten. (Dit laatste werd in 1926 in het XLste deel van de Encyklopedie opgenomen.) Bovendien had de redaktie tal van andere veranderingen aangebracht.

* * *

De Nederlandsche vertaling werd vervaardigd naar het oorspronkelijke, onverkorte Russische handschrift, dat in de groote, Russische uitgave der „Verzamelde Werken" van Lenin (3de druk, Deel XVIII, bl. 5—43, Moskou 1929) is opgenomen.

REDAKTIE.

KARL MARX

KARL MARX werd op 5 Mei 1818 te Trier (Pruisisch Rijnland) geboren. Zijn vader was advokaat, — een Jood, die in 1824 tot het protestantisme was overgegaan. Het was een welgesteld, beschaafd gezin, doch niet revolutionair. Na het gymnasium te Trier te hebben afgeloopen, kwam Marx op de Universiteit, eerst te Bonn, daarna te Berlijn. Hij studeerde in de rechten, doch vooral in de geschiedenis en wijsbegeerte. Na afloop van zijn studietijd promoveerde hij in 1841 op een proefschrift over de wijsbegeerte van Epikurus. In zijn denkwijze was Marx in dezen tijd nog Hegeliaan en idealist. Te Berlijn behoorde hij tot den kring der „Linksche Hegelianen" (Bruno Bauer e.a.), die aan de wijsbegeerte van Hegel atheïstische en revolutionaire gevolgtrekkingen trachtten te ontleenen.

Na zijn universitaire studies te hebben voltooid, verhuisde Marx naar Bonn, waar hij rekende, professor te worden. Maar de reaktionaire politiek van de regeering, die in 1832 een Ludwig Feuerbach als professor had ontslagen — in 1836 had geweigerd, hem weer als professor toe te laten, — en in 1842 den jongen docent Bruno Bauer den toegang tot de Universiteit te Bonn had verboden, dwong Marx, van een wetenschappelijken loopbaan af te zien. De ontwikkeling der opvattingen van het linksche Hegelianisme maakte in dien tijd in Duitschland zeer groote vorderingen. Met name begint Ludwig Feuerbach in 1836 zijn kritiek van de theologie en begint hij zich naar het materialisme te keeren, dat in 1841 bij hem reeds volkomen overweegt („Het wezen van het Christendom"); in 1843 verschijnen ook zijn „Grondslagen van de wijsbegeerte der toekomst". „Men moet de bevrijdende uitwerking van deze boeken*) zelf hebben beleefd". — schreef Engels later over deze boeken van Feuerbach — „Wij (d.w.z. de linksche Hegelianen, en onder hen ook Marx) „waren toentertijd allen Feuerbachianen".

In dien tijd richtten Rijnlandsche radikale bourgeois, die met de linksche Hegelianen punten van aanraking hadden, te Keulen een oppositieblad: de „Rheinische Zeitung" op (waarvan het eerste num-

*) Bij Engels staat woordelijk: „van dit boek", d.w.z. Engels spreekt in zijn boek over „Ludwig Feuerbach en het einde der Klassieke Duitsche Wijsbegeerte" (Marxistische Bibliothek, Bd. III, bl. 24) eigenlijk alleen over het „Wezen van het christendom". — R e d.

mer op 1 Januari 1842 verscheen). Marx en Bruno Bauer werden als voornaamste medewerkers uitgenoodigd; in Oktober 1842 werd Marx hoofd-redakteur en verhuisde hij van Bonn naar Keulen. De revolutionair-demokratische richting van het blad werd onder de redaktie van Marx steeds scherper omlijnd, waarop de regeering eerst met een verdubbelde en verdrievoudigde censuur antwoordde, en daar na besloot, het op 1 April *) 1843 geheel te verbieden.

In dien tijd zag Marx zich genoopt als redacteur ontslag te nemen, maar ook zijn vertrek kon het blad niet redden, dat in Maart 1843 ophield te verschijnen.

Onder de belangrijkste, door Marx in de „Rheinische Zeitung" geplaatste artikelen noemt Engels, behalve de hierachter (in het bibliografisch overzicht) genoemde artikelen, ook een opstel over de wijngaardeniers in het dal van de Moezel. Zijn werkzaamheid als journalist bracht Marx tot het besef, dat hij geen voldoende kennis bezat van de ekonomische wetenschappen, die hij dan ook ijverig ging bestudeeren.

In het jaar 1843 huwde Marx, te Kreuznach, met Jenny von Westphalen, een jeugdvriendin, met wie hij reeds als student verloofd was. Zijn vrouw stamde uit een reaktionaire, Pruisische, adellijke familie. Haar oudste broeder was minister van binnenlandsche zaken in Pruisen in een van de meest reaktionaire tijdperken, van 1850 tot 1858. In den herfst van 1843 ging Marx naar Parijs om hier, in het buitenland, samen met Arnold Ruge (1802—1880; linksch Hegeliaan, van 1825—1830 in de gevangenis, daarna emigrant, na 1866—1870 aanhanger van Bismarck) een radikaal tijdschrift uit te geven. Van dit tijdschrift, „Het Duitsch-Fransche Jaarboek", verscheen echter slechts de eerste aflevering. De uitgave moest worden gestaakt als gevolg van de moeilijkheden der geheime verspreiding in Duitschland en van de meeningsverschillen met Ruge. In zijn artikel voor dit tijdschrift treedt Marx reeds als revolutionair op, verkondigt hij een „niets ontziende kritiek op al wat bestaat" en in het bijzonder de „kritiek der wapenen", terwijl hij een beroep doet **op de massaas en op het proletariaat.**

In September 1844 vertoefde Friedrich Engels eenige dagen te Parijs, sedert dien werden hij en Marx boezem-vrienden. Beiden namen een uiterst aktief aandeel in het toentertijd roerige leven der revolutionaire groepen te Parijs (van bijzondere beteekenis was de leer van Proudhon, waarmee Marx in zijn „Ellende der Filosofie",

*) In het oorspronkelijke handschrift staat verkeerdelijk „Januari". De minister voor de censuur kondigde op het einde van Januari 1843 het verbod aan, en ging er bij besluit van 31 Maart toe over. Marx had de redaktie op 17 of 18 Maart neergelegd. — R e d.

1847, op besliste wijze afrekende), in fellen strijd met de onderscheidene leerstellingen van het klein-burgerlijke socialisme werkten zij de theorie en de taktiek van het revolutionaire proletarische socialisme of kommunisme (Marxisme) uit. Vergelijk de uit dezen tijd (1844—1848) stammende geschriften van Marx in het **Bibliografisch Overzicht.** In het jaar 1845 werd Marx op aandringen van de Pruisische regeering als gevaarlijk revolutionair uit Parijs verbannen. Hij verhuisde naar Brussel. In het voorjaar van 1847 sloten Marx en Engels zich aan bij een geheim propaganda-genootschap, den „Bond der Kommunisten", namen een belangrijk aandeel aan het tweede kongres van dien Bond (November 1847, te Londen) en schreven in opdracht van deze organisatie het beroemde „Manifest der Kommunistische Partij", in Februari 1848 verschenen. Met geniale helderheid en duidelijkheid is in dit werk de nieuwe wereldbeschouwing uitéengezet: het konsekwente, ook het gebied van het maatschappelijke leven omvattende materialisme, de dialektiek als de in omvang en diepte onovertroffen leer der ontwikkeling, de theorie van den klassenstrijd en de wereld-historische revolutionaire rol van het proletariaat, den schepper van een nieuwe, de kommunistische maatschappij.

Toen de Februari-revolutie van 1848 uitbrak, werd Marx uit België verbannen. Hij ging wederom naar Parijs en van daar, na de Maartrevolutie, naar Duitschland, en wel naar Keulen. Daar verscheen van den 1sten Juni 1848 tot den 19den Mei 1849 de „Neue Rheinische Zeitung"; Marx was hoofd-redakteur. De nieuwe theorie werd door den gang der revolutionaire gebeurtenissen van 1848 tot 1849 schitterend bevestigd, zooals ze in het vervolg ook door geheel de proletarische en demokratische beweging in alle landen der wereld bevestigd is geworden. De zegevierende kontra-revolutie bracht Marx eerst voor de rechtbank (op 9 Februari 1849 volgde vrijspraak), daarna werd hij uit Duitschland verbannen (16 Mei 1849). Marx begaf zich eerst naar Parijs; werd na de demonstratie van 13 Juni 1849 ook uit deze stad verbannen en vertrok naar Londen, waar hij tot zijn dood leefde.

De voorwaarden van het emigranten-leven, zooals ze in de briefwisseling tusschen Marx en Engels (in 1913 verschenen) zoo uiterst aanschouwelijk aan het licht zijn gekomen, waren buitengewoon moeilijk. Marx en zijn gezin verkeerden in verstikkenden nood. Ware Engels niet voortdurend door zijn opofferende geldelijke ondersteuning te hulp gekomen, dan zou Marx niet alleen de mogelijkheid zijn genomen om het „Kapitaal" te voltooien, maar was hij ongetwijfeld onder den druk van den stoffelijken nood ten onder gegaan. Bovendien was Marx door de, op den voorgrond dringende

leerstellingen en richtingen van het kleinburgerlijke en, in het algemeen, van het niet-proletarische socialisme genoodzaakt tot voortdurenden, meedoogenloozen strijd, menigmaal zelfs tot het afweren van de verbitterdste en dwaasste persoonlijke aanvallen („Herr Vogt"). Levend buiten de kringen der emigranten, ontwikkelde Marx in een reeks van historische werken (zie het Bibliografisch Overzicht) zijn materialistische theorie, terwijl hij zijn krachten hoofdzakelijk op de studie der staathuishoudkunde koncentreerde.

Deze wetenschap werd door Marx gerevolutioneerd (zie hierna: De Leer van Marx) in zijn werken „Zur Kritik der politischen Oekonomie" — Bijdrage tot de kritiek der Staathuishoudkunde — 1859) en „Das Kapital" (Bd. I, 1867).

Het tijdvak van het opleven der demokratische bewegingen aan het einde der jaren '50 en '60, riep Marx opnieuw tot de praktische werkzaamheid. In 1864 (op 28 September) werd te Londen de beroemde Eerste Internationale, de „Internationale Arbeiders-Associatie", gesticht. Marx was de ziel van deze organisatie, schreef haar eerste oproep *) en een massa resoluties, verklaringen en manifesten. Terwijl Marx de arbeidersbeweging der verschillende landen vereenigde, — de verschillende vormen van het niet-proletarische, vóór-Marxistische socialisme (Mazzini, Proudhon, Bakoenin, het Engelsche liberale Trade-Unionisme, de naar rechts afwijkende Lassalleanen in Duitschland enz.) in de banen van gemeenschappelijk handelen trachtte te leiden, — de theorieën van al deze sekten en scholen bestreed, smeedde hij de een-en-ondeelbare taktiek van den proletarischen strijd der arbeidersklasse in de verschillende landen.

Na den val van de Parijsche Kommune (1871), die Marx (in zijn „Burgeroorlog in Frankrijk", 1871) zoo grondig, zoo treffend, schitterend, en als man van de daad, als revolutionair beoordeelde, — en na de scheuring der Internationale door de aanhangers van Bakoenin, kon deze niet langer in Europa blijven voortbestaan. Na afloop van het Haagsche Kongres der Internationale (1872) bewerkte Marx de overplaatsing van den Generalen Raad naar New-York. De 1ste Internationale had haar historische rol uitgespeeld en ruimde het veld voor een tijdvak van onvergelijkelijk sterkeren groei van de arbeidersbeweging in alle landen van de wereld, n.l. het tijdvak van haar groei in de breedte, van het ontstaan van socialistische massa-partijen op den bodem van de afzonderlijke nationale staten.

De ingespannen werkzaamheid in de Internationale en de nog grooter inspanning vergende theoretische studies ondermijnden voor

*) De beroemde „Inauguraladresse". — Red.

goed de gezondheid van Marx. Hij zette zijn omwerking der staathuishoudkunde en de voltooiïng van het „Kapital" voort, verzamelde voor dit doel een menigte van nieuw materiaal, bestudeerde een reeks van talen (b.v. ook het Russisch), doch werd door zijn ziekte verhinderd, de laatste hand aan het „Kapital" te leggen.

Op 2 December 1881 stierf zijn vrouw; op 14 Maart 1883 ontsliep Marx rustig in zijn leunstoel. Naast zijn vrouw en naast Helene Demuth, de trouwe huishoudster, bijna een lid van het gezin, werd hij op het kerkhof van Highgate, te Londen, begraven.

DE LEER VAN MARX.

Het **Marxisme** is het stelsel der opvattingen en leerstellingen van Marx. Marx was de voortzetter en geniale voltooier van de drie voornaamste geestelijke stroomingen van de XIXde eeuw, die tot drie van de hoogst ontwikkelde landen der menschheid behooren: de klassieke Duitsche wijsbegeerte, de klassieke Engelsche staathuishoudkunde en het Fransche socialisme, in verband met de Fransche revolutionaire leerstellingen in het algemeen. De zelfs door de tegenstanders van Marx erkende, opmerkelijke konsekwentie en geslotenheid zijner inzichten, waaruit, in hun geheel genomen, het moderne materialisme en het moderne wetenschappelijke socialisme als theorie en program der arbeiders-beweging in alle beschaafde landen der wereld voortvloeien, noodzaken ons om de uitéénzetting van den voornaamsten inhoud van het Marxisme, n.l.: de ekonomische leer van Marx, door een kort overzicht van zijn wereldbeschouwing in het algemeen vooraf te doen gaan.

HET WIJSGEERIGE MATERIALISME.

Sedert de jaren 1844 en 1845, toen Marx' inzichten een vasten vorm aannamen, was hij materialist, en wel in het bijzonder een aanhanger van Ludwig Feuerbach, wiens zwakke zijden hij ook later uitsluitend in het gebrek aan konsekwentie en alzijdigheid van zijn materialisme zocht. De wereld-historische, „zijn tijdvak beheerschende" beteekenis van Feuerbach zag Marx juist in den beslisten breuk met Hegel's idealisme en in het verkondigen van het materialisme, dat reeds in de XVIIIde eeuw, vooral in Frankrijk, „niet slechts streed tegen de bestaande politieke instellingen, godsdienst en theologie", „maar ook tegen alle metaphysiek" (in de beteekenis van de „dronken spekulatie" in onderscheid met de „nuchtere filosofie"; — „Die Heilige Familie" in de „Literarische Nachlass" [1]).

---

[1]) „Letterkundige Nalatenschap", verschenen bij Dietz, 1923, bl. 232. — Red.

„Voor Hegel", — schreef Marx [1]), — „is het denkproces, dat hij zelfs onder den naam van Idee in een zelfstandig subjekt verandert, de demiurg (de schepper, de voortbrenger) [2]) van het werkelijke.... Bij mij is omgekeerd het ideëele niets anders dan het, in het hoofd der menschen overgebrachte en vertolkte materiëele" („Kapital", Bd. I, Voorwoord tot den 2den druk).

In volkomen overeenstemming met deze materialistische filosofie van Marx schreef Fr. Engels in zijn uitéénzetting van deze filosofie in de „Anti-Dühring" — Marx had van te voren inzage gehad van het handschrift van dit werk: —

„De éénheid der wereld bestaat niet in haar zijn.... De werkelijke eenheid van de wereld bestaat in haar stoffelijkheid, en deze is bewezen.... door een lange en langdurige ontwikkeling der filosofie en der natuurwetenschap [3]).... De beweging is de bestaansvorm der materie. Nooit en nergens was er stof zonder beweging, of kan zoo iets bestaan [4]).... Stof zonder beweging is even ondenkbaar als beweging zonder stof [5]).... Vraagt men.... wat dan denken en bewustzijn zijn en waaruit ze voortspruiten, dan bevindt men, dat het produkten zijn van de menschelijke hersenen, en dat de mensch zelf een natuurprodukt is, dat zich in en mèt zijn omgeving heeft ontwikkeld; daarbij spreekt het dan vanzelf, dat de voortbrengselen van de menschelijke hersenen, die in laatste instantie immers ook natuur-produkten zijn, niet in tegenstelling staan tot den samenhang der overige natuur, maar daarmee in overeenstemming zijn" [6]). „Hegel was idealist, d.w.z. voor hem waren de gedachten van zijn hoofd niet de meer of minder abstrakte afbeeldingen (Engels spreekt wel eens van „afdruk") der werkelijke dingen en gebeurtenissen, maar omgekeerd waren voor hem de dingen en hun ontwikkeling slechts de werkelijkheid

---

[1]) Zie:: Marx-Engels. „Ueber historischen Materialismus" II, bl. 95. — Red.

[2]) De tusschen haakjes opgenomen toelichting is een bijvoeging van Lenin. — Red.

[3]) Herr Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft". („De heer Dühring's Omwenteling der Wetenschap") bij Dietz, Stuttgart, 1909, bl. 31. — Red.

[4]) l. c., bl. 49. — Red.

[5]) l. c., bl. 50. — Red.

[6]) l. c., bl. 22. — Red.

geworden afbeeldingen van de, ergens reeds vóór de wereld bestaande „idee" [1]).

In zijn boek „Ludwig Feuerbach", waarin Fr. Engels zijn en Marx' opvattingen over Feuerbach's filosofie uiteenzette, en dat hij eerst liet drukken, nadat hij vooraf het oude handschrift over Hegel, Feuerbach en de materialistische geschiedenis-opvatting [2]), door hem en Marx in de jaren 1844/'45 samengesteld, nog eens had doorgezien, — schrijft Engels: —

> „De grootste fundamenteele vraag van elke, in het bijzonder nieuwere filosofie betreft.... de verhouding tusschen denken en zijn, tusschen geest en natuur.... Wat is het oorspronkelijke, de geest of de natuur?.... Al naarmate het antwoord op deze vraag luidde, splitsten zich de filosofen in twee groote kampen. Degenen, die voor de oorspronkelijkheid van den geest tegenover de natuur opkwamen en derhalve in laatste instantie een wereldschepping van een of andere soort aannamen.... vormen het kamp van het idealisme. De anderen, die de natuur als het oorspronkelijke beschouwden, behooren tot de onderscheidene richtingen van het materialisme [3]).

Elk ander gebruik van de (filosofische) begrippen Idealisme en Materialisme brengt slechts verwarring. Marx verwierp niet alleen op besliste wijze het — op de een-of-andere manier steeds met den godsdienst verbonden — idealisme, maar ook het in onze dagen zeer verbreide standpunt van Hume en Kant, het agnosticisme, kriticisme, positivisme in verschillende vormen; — een filosofie van dien aard beschouwde hij als een „reaktionaire" koncessie aan het idealisme, en in het beste geval als een „achterbaksche manier om het materialisme in het geheim te aanvaarden, en het voor de wereld te verloochenen" [4]). Vergelijk ten aanzien van deze kwestie behalve de reeds genoemde werken van Engels en Marx, ook den, door Marx aan Engels geschreven brief van 12 December 1866; daarin spreekt Marx over den beroemden natuuronderzoeker F. Huxley, die weer „meer materialistisch dan in de laatste jaren" is opgetreden en verklaard heeft: „Zoolang wij werkelijk waarnemen en denken, kunnen wij ons niet van het materialisme los maken"; maar tegelijk verwijt Marx hem, dat hij voor het agnosticisme en voor de leer van Hume

---

[1]) l. c., bl. 9. — Red.

[2]) De z.g. „Deutsche Ideologie", waarvan het belangrijkste, hier aangehaalde gedeelte in Marx-Engels, „Ueber historischen Materialismus", I, bl. 54—124, is opgenomen. — Red.

[3]) Fr. Engels, „Ludwig Feuerbach....", bl. 27 e.v. — Red.

[4]) l. c., bl. 30. — Red.

„ook weer een nieuw achterdeurtje heeft geopend" [1]). In het bijzonder moet nadruk worden gelegd op de opvatting van Marx ten aanzien van de verhouding tusschen vrijheid en noodzakelijkheid: —

> „De vrijheid" is „het inzicht in de noodzakelijkheid". „Blind is de noodzakelijkheid alleen inzooverre ze niet wordt begrepen" (Engels in de „Anti-Dühring" [2]).

Dat wil zeggen: erkenning van de objektieve wetmatigheid der natuur en van de dialektische overgang in de vrijheid (te gelijk met den overgang van het niet door ons gekende, maar toch te kennen „ding op zich zelf" in een „ding voor ons", — van het „wezen der dingen" in „verschijnselen"). Het voornaamste gebrek van het „oude" materialisme, dat van Feuerbach niet uitgezonderd (en dit geldt bovenal voor het „vulgaire" materialisme van lieden als Büchner, Vogt en Moleschot), bestond volgens Marx en Engels in de omstandigheid: 1. dat dit materialisme een „overwegend mechanisch" karakter had en geen rekening hield met de nieuwste ontwikkeling der chemie en der biologie (voor onzen tijd zou dit nog uitgebreid kunnen worden tot: de elektrische theorie der materie); — 2. dat het oude materialisme niet-historisch, niet-dialektisch was (metaphysisch in de beteekenis van anti-dialektisch) [3]) en het standpunt der ontwikkeling niet konsekwent en niet alzijdig toepaste; — 3. dat zij „het menschelijke wezen" als een „abstraktum" en niet als „het geheel" van alle (bepaalde, konkreet-historische) „maatschappelijke verhoudingen" opvatte en derhalve de wereld slechts „interpreteerde", terwijl het er op aan komt, „ze te veranderen", d.w.z. dat zij de beteekenis der „revolutionaire praktische werkzaamheid" niet begrepen [4]).

DE DIALEKTIEK.

Marx en Engels beschouwden Hegel's dialektiek, als de meest omvattende, inhoudsrijke, diepgaande ontwikkelingsleer, als de grootste verovering van de klassieke Duitsche filosofie. Iedere andere formuleering van het principe der ontwikkeling, van de evolutie, beschouwden zij als éénzijdig en arm aan inhoud, als een verminking en verdraaiïng van den werkelijken gang der (niet zelden in sprongen, rampen, revoluties zich voltrekkende) ontwikkeling in natuur en maatschappij.

---

[1]) Marx-Engels, „Briefwechsel", Bd. III (1861—1867), bl. 368. — Red.

[2]) Anti-Dühring, bl. 112. — Red.

[3]) Verg. Engels, „Feuerbach...." bl. 52. — Red.

[4]) Verg. Marx, „Thesen über Feuerbach" (in: Engels „Feuerbach..", Aanhangsel, bl. 75 e,v. — Red.

„Marx en ik waren wel zoo ongeveer de eenigen, die uit de Duitsche, idealistische filosofie de bewuste dialektiek voor de materialistische opvatting der natuur en der geschiedenis hebben gered" [1]. „De natuur is de proef op de som der dialektiek, en wij moeten het de moderne natuurwetenschap als eer aanrekenen, dat zij voor deze proef een uiterst rijk (geschreven vóór de ontdekking van het radium, de elektronen, de verandering der elementen enz.) [2] en dagelijks zich ophoopend materiaal heeft geleverd en daarmee bewezen, dat het in de natuur, in laatste instantie, dialektisch en niet metaphysisch toegaat [3].

„De groote, fundamenteele gedachte", — schrijft Engels, — „dat de wereld niet als een samenstel van volledig gevormde dingen moet worden opgevat, maar als een samenstel van processen, waarin de schijnbaar onveranderlijke dingen, niet minder dan hun gedachten-beelden in ons hoofd, de begrippen, een onafgebroken verandering van worden en vergaan doormaken, waarin bij alle schijnbare toevalligheid en trots elke teruggang nu en dan, tenslotte een voortgaande ontwikkeling blijft plaats vinden, — deze groote, fundamenteele gedachte is, met name sedert Hegel, zoo zeer in het alledaagsche bewustzijn overgegaan, dat ze, in het algemeen genomen, haast geen tegenspraak meer ontmoet. Maar deze gedachte met de lippen te erkennen, is nog iets anders dan ze in de werkelijkheid, voor elk bijzonder geval op elk ter onderzoek komend gebied toe te passen [4].

„Voor haar (voor de dialektische filosofie) is niets àf, absoluut, heilig; ze openbaart van en in alles de vergankelijkheid, en voor haar bestaat niets dan het onafgebroken proces van worden en vergaan, van het eindeloos opstijgen van het lage naar het hooge, terwijl zij zelf niets anders is dan de weerspiegeling daarvan in de denkende hersens" [5].

Dien ten gevolge is, volgens Marx, de dialektiek „de wetenschap van de algemeene wetten der beweging, zoowel van de zinnelijke wereld als van het menschelijk denken" [6].

Deze revolutionaire kant van Hegel's filosofie werd door Marx overgenomen en verder ontwikkeld. Het dialektische materialisme „heeft geen, boven de andere wetenschappen staande filosofie meer noodig" [7]. Wat van de, tot heden bestaande filosofie nog overblijft, is „de leer van het denken en zijn wetten" — de formeele logika en de dialektiek [8]. En de dialektiek omvat „naar de opvatting van

---

[1]) „Anti-Dühring", bl. XIV. — Red.

[2]) Invoeging van Lenin. — Red.

[3]) l. c., bl. 8. — Red.

[4]) Fr. Engels, „Ludwig Feuerbach....", bl. 52. — Red.

[5]) l. c., bl. 18. — Red.

[6]) l. c., bl. 51. — Red.

[7]) „Anti-Dühring", bl. 11. — Red.

[8]) l. c. — Red.

Marx, in overeenstemming ook met die van Hegel, wat men tegenwoordig de kennis-theorie, gnoseologie, noemt, die haar onderwerp op dezelfde wijze historisch moet beschouwen, door het ontstaan en de ontwikkeling van het kennen, den overgang van het niet-kennen tot het kennen, na te speuren en te veralgemeenen.

In onzen tijd is de idee der ontwikkeling, der evolutie, zoo goed als volkomen in het maatschappelijk bewustzijn overgegaan, maar langs andere wegen, niet over Hegel's filosofie. Deze idee echter is in de formuleering, die Marx en Engels, uitgaande van Hegel, haar hebben gegeven, heel wat meer alzijdig, veel rijker aan inhoud, dan de algemeen aanvaarde evolutie-theorie. Een ontwikkeling, die de reeds doorloopen fasen als-het-ware nog eens doorloopt, maar anders, op een hoogere trap („negatie der negatie"), — niet een ontwikkeling langs een rechte lijn, maar, om zoo te zeggen, bij wijze van een spiraal; — een sprongsgewijze, katastrofale, revolutionaire ontwikkeling; — „onderbreking der geleidelijkheid"; het omslaan van de kwantiteit in de kwaliteit; — innerlijke impulsen tot ontwikkeling, gegeven door de tegenstelling, door de botsing der verschillende krachten en tendenties, die op een bepaald lichaam binnen de grenzen van een bepaalden verschijningsvorm, of binnen de grenzen van een bepaalde maatschappij werkzaam zijn; — onderlinge afhankelijkheid en nauwste, onverbrekelijke samenhang van alle kanten van elk verschijnsel (waarbij de geschiedenis steeds weer nieuwe kanten te voorschijn brengt), een samenhang, waaruit een samenhangend, naar vaste wetten, verloopend wereld-proces der beweging voortvloeit, — dit zijn eenige trekken van de dialektiek, de ontwikkelingsleer, die een veel rijkeren inhoud heeft dan de alledaagsche. (Vergelijk den brief van Marx aan Engels, van 8 Januari 1868, met de spotternij over Stein's „houten trichotomiën", waarvan het onzinnig zou zijn, ze met de materialistische dialektiek te verwisselen [1]).

DE MATERIALISTISCHE GESCHIEDENIS-OPVATTING.

Het inzicht in het inkonsekwente, het ontoereikende en het eenzijdige van het oude materialisme bracht Marx tot de overtuiging, dat het noodzakelijk was, „de wetenschap der maatschappij met den materialistischen grondslag in overeenstemming te brengen en haar daarop te rekonstrueeren" [2]). Als het materialisme in het algemeen het bewustzijn uit het zijn verklaart, en niet omgekeerd, dan ver-

---

[1]) „Briefwechsel zwischen Fr. Engels und Karl Marx", uitgave van Bebel en Bernstein, IV, bl. 5. — Red.

[2]) Fr. Engels, „Ludwig Feuerbach....", bl. 36. — Red.

eischt het materialisme in zijn toepassing op het maatschappelijk leven der menschheid de verklaring van het **maatschappelijke** bewustzijn uit het **maatschappelijke** zijn.

> „De technologie", — zegt Marx („Kapital", Bd. I) [1] — onthult de aktieve verhouding van den mensch tot de natuur, tot het rechtstreeksche produktie-proces van zijn leven, en daarmee ook tot zijn maatschappelijke levensverhoudingen en de daaruit ontspringende geestelijke voorstellingen".

Een afgesloten formuleering van de grondstellingen van het materialisme, toegepast op de menschelijke maatschappij en haar geschiedenis, gaf Marx in het Voorwoord tot zijn werk „Zur Kritik der politischen Oekonomie" in de volgende woorden: —

> „In de maatschappelijke produktie van hun leven treden de menschen in bepaalde, noodzakelijke, van hun wil onafhankelijke verhoudingen, produktie-verhoudingen, die in overeenstemming zijn met een bepaalde trap van ontwikkeling van hun materiëele produktie-krachten. Het geheel dezer produktie-verhoudingen vormt de ekonomische struktuur der maatschappij, de reëele basis, waarop zich een juridische en politieke bovenbouw verheft, en waarmee bepaalde, maatschappelijke bewustzijns-vormen in overeenstemming zijn.
>
> Het sociale, politieke en geestelijke levensproces in het algemeen heeft de produktiewijze van het materieele leven tot voorwaarde. Het is niet het bewustzijn der menschen, dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn, dat hun bewustzijn bepaalt. Op een zekere trap van hun ontwikkeling geraken de materiëele produktiekrachten der maatschappij in tegenstelling tot de aanwezige produktie-verhoudingen, binnen wier grenzen zij zich tot dusverre hadden bewogen. Van ontwikkelingsvormen der produktiekrachten slaan deze verhoudingen om tot ketens dezer krachten. Dan begint een tijdperk van sociale revolutie. Met de wijziging van den ekonomischen grondslag wentelt zich geheel de reusachtige bovenbouw meer of minder snel om. Bij het beschouwen van zulke omwentelingen moet men steeds onderscheiden tusschen de materieele, natuur-wetenschappelijk nauwkeurig te konstateeren omwenteling in de ekonomische produktievoorwaarden, en de juridische, politieke, religieuze, artistieke of filosofische, in één woord: ideologische vormen, waarin zich de menschen van dit konflikt bewust worden en het met elkaar uitvechten. Evenmin als men beoordeelt, wat een individu is, naar hetgeen hij van zichzelf denkt, kan men zulk een omwentelingstijdperk uit zijn bewustzijn beoordeelen, doch moet men veeleer dit bewustzijn verklaren uit de tegenstellingen van het materieele leven, uit het aanwezige konflikt tusschen maatschappelijke produktie-krachten en produktie-verhoudingen.... In groote trekken kunnen Aziatische, antieke, feodale en moderne burgerlijke produktie-wijzen als tijdperken van de vooruitgaande

[1] Uitgave bij Meiszner, Hamburg, bl. 336, voetnoot. — Red.

ekonomische maatschappelijke formaties worden genoemd [1]). [Vergelijk de korte formuleering van Marx in zijn brief aan Engels, van 7 Juli 1866: „Onze theorie van het bepalen van de arbeidsorganisatie door de produktie-middelen" [2])].

De materialistische geschiedenis-opvatting, of juister gezegd: de logische toepassing en uitbreiding van het materialisme op het gebied van de maatschappelijke verschijnselen, maakte een eind aan twee der voornaamste gebreken der vroegere geschiedenis-theorieën. Deze beschouwden, ten eerste, in het beste geval alleen de ideëele beweegredenen van het historische handelen der menschen, zonder na te gaan, waardoor deze beweegredenen te voorschijn werden geroepen, zonder gebondenheid aan objektieve wetten in de ontwikkeling van het stelsel der maatschappelijke verhoudingen op te sporen, zonder de wortels van deze verhoudingen en de trap van ontwikkeling der materiëele produktie in aanmerking te nemen; ten tweede hadden de vroegere theorieën juist de handelingen van de massaas der bevolking volkomen verwaarloosd, terwijl het historisch materialisme voor de eerste keer de mogelijkheid gaf, met natuurhistorische nauwkeurigheid de maatschappelijke levensvoorwaarden der massaas, benevens de wijzigingen in deze voorwaarden op te sporen. De „sociologie" en de geschiedschrijving hadden, vóór Marx, in het beste geval een opstapeling van fragmentarisch bijeengebrachte, onverwerkte feiten en de beschrijving van enkele kanten van het historische proces geleverd. Het Marxisme wees den weg naar het alles-omvattende, alzijdige onderzoek van het proces van ontstaan, ontwikkeling en verval der maatschappelijk-ekonomische vormen, doordat het het geheel van alle, met elkaar in strijd zijnde tendenties onderzocht, deze terugbracht tot de nauwkeurig aan te wijzen levens- en produktie-verhoudingen der onderscheidene klassen der maatschappij, het subjektivisme en de willekeur bij de keuze, ook wel het uitleggen van de afzonderlijke, „heerschende" ideeën [3]) uitschakelde, en zonder uitzondering de wortels van alle ideeën en alle verschillende tendenzen in den toestand der stoffelijke produktiekrachten aanwees. De menschen maken zelf hun geschiedenis [4]); maar waardoor de beweegredenen van de menschen en met name de menschelijke massaas worden bepaald, waardoor de botsingen der met elkaar in strijd gerakende ideeën en begeerten worden veroor-

---

[1]) Marx, „Zur Kritik der politischen Oekonomie". (Bijdrage tot de kritiek der staathuishoudkunde), Dietz, Stuttgart, 1909, bl. LV e.v. — Red.

[2]) „Briefwechsel", Marx-Engels Verlag, III, bl. 345. — Red.

[3]) „Kommunistisch Manifest" (Holl. Uitgave), bl. 32. — Red.

[4]) Marx „Der achtzehnte Brumaire" (Marx. Bibl. Nr. 7), bl. 7. - Red.

zaakt, wat het geheel van al deze botsingen in alle menschelijke maatschappijen uitmaakt, wat de objektieve produktie-voorwaarden van het materiëele leven zijn, die den grondslag voor al het historisch handelen der menschheid opleveren, hoe de ontwikkelingswetten van deze voorwaarden zijn, — op al deze dingen vestigde Marx de aandacht en wees hij den weg naar het wetenschappelijk onderzoek der geschiedenis, als een een-en-ondeelbaar, in gansch zijn machtige veelzijdigheid en in al zijn rijkdom aan tegenstellingen aan wetten gebonden proces.

DE KLASSENSTRIJD.

Dat in een bepaalde maatschappij het streven van den een regelrecht in strijd is met het streven van den ander, — dat het maatschappelijk leven vol tegenstellingen is, dat ons de geschiedenis den strijd tusschen volken en maatschappijen toont en eveneens den strijd binnen hun omgrenzing en bovendien nog de periodieke wisseling van revolutie en reaktie, oorlog en vrede, stilstand en snelle vooruitgang of verval, — dat zijn algemeen bekende feiten. Het Marxisme leverde den draad, die de mogelijkheid biedt om in dit schijnbare labyrinth en dezen schijnbaren chaos een gebondenheid aan wetten te ontdekken, — n.l. de theorie van den klassenstrijd. Alleen het onderzoek van elk voorkomend streven van al de leden van een bepaalde maatschappij of van een groep van maatschappijen kan leiden tot een wetenschappelijk bepalen van het resultaat van dit streven. En de oorsprong van de tegenstellingen in heel dit streven ligt in de verschillen in den toestand en de levensomstandigheden der klassen, waarin elke maatschappij uit-één valt.

> „De geschiedenis van alle maatschappijen tot nu toe", — schrijft Marx in „het Kommunistische Manifest" (met uitzondering van de geschiedenis der oorspronkelijke samenlevingen, voegt later Engels hieraan toe), — is de geschiedenis van klassenstrijden.
>
> „Vrije en slaaf, patriciër en plebejer, baron en lijfeigene, gildemeester en gezel, kortom onderdrukkers en onderdrukten, stonden in voortdurende tegenstelling tot elkaar, voerden een ononderbroken, nu eens bedekten, dan weer openlijken strijd, een strijd, die telkenmale met een revolutionaire omvorming van de geheele maatschappij eindigde of met den gemeenschappelijken ondergang der strijdende klassen....
>
> „De uit den ondergang der feodale maatschappij voortgekomen moderne burgerlijke maatschappij heeft de klassentegenstellingen niet opgeheven. Zij heeft slechts nieuwe klassen, nieuwe voorwaarden voor de onderdrukking, nieuwe vormen van den strijd in de plaats van de oude gesteld.
>
> „Maar ons tijdperk, het tijdperk der bourgeoisie, kenmerkt zich daardoor, dat het de klassentegenstellingen vereenvoudigd

heeft. Meer en meer is de maatschappij in twee groote vijandelijke kampen verdeeld, in twee onmiddellijk tegenover elkaar staande klassen: bourgeoisie en proletariaat" [1]).

Sedert de groote Fransche revolutie heeft de geschiedenis met bijzondere aanschouwelijkheid in een reeks van landen dezen werkelijken grondslag der gebeurtenissen, den strijd der klassen, aan het licht gebracht. En reeds het tijdperk der restauratie in Frankrijk bracht een reeks van geschiedschrijvers (Thierry, Guizot, Mignet, Thiers) op den voorgrond, die bij het veralgemeenen der gebeurtenissen niet konden nalaten, den strijd der klassen als den sleutel voor het begrijpen van de geheele Fransche geschiedenis te erkennen. Doch het jongste tijdperk, het tijdperk van de volledige overwinning der bourgeoisie, van de vertegenwoordigende lichamen, van het uitgebreide (zoo niet algemeene) kiesrecht, de goedkoope, in de massaas doordringende dagbladpers enz., het tijdperk der machtige, steeds grooter omvang verkrijgende arbeidersbonden en der ondernemers-vereenigingen enz. toonde op nóg meer in het oog vallende wijze (zij het ook nu en dan in éénzijdigen, „vreedzamen", „konstitutioneelen" vorm) den strijd der klassen als drijfveer der gebeurtenissen. De volgende plaats in het „Kommunistisch Manifest" van Marx kan ons toonen, welke eischen eener objektieve analyse van den toestand van elke bijzondere klasse in de moderne maatschappij tegelijk met de analyse der ontwikkelings-voorwaarden van elke klasse door Marx aan de maatschappij-wetenschap werden gesteld: —

„Van alle klassen, die thans tegenover de bourgeoisie staan, is slechts het proletariaat een werkelijk revolutionaire klasse. De overige klassen verkommeren en gaan ten onder door de groote industrie; het proletariaat alleen is haar eigen voortbrengsel.

„De midden-standen, de kleine industriëel, de kleine koopman, de handwerksman, de boer, — zij allen strijden tegen de bourgeoisie, om hun bestaan als midden-standen tegen de ondergang te vrijwaren. Zij zijn dus niet revolutionair, maar konservatief.

„Nog sterker, zij zijn reaktionair, zij pogen het rad der geschiedenis terug te draaiën. Zijn zij revolutionair, dan zijn zij het met het oog op den hun wachtenden ondergang in het proletariaat; dan verdedigen zij niet hun tegenwoordige, maar hun toekomstige belangen; dan verlaten zij hun eigen standpunt om zich op dat van het proletariaat te stellen". [2])

In een reeks van historische geschriften (zie: „Bibliografisch

[1]) „Het Kommunistisch Manifest" (Holl. Uitgave), Amsterdam, bl. 12 en. 13 — Red.

[2]) l. c., bl. 23. — Red.

Overzicht") leverde Marx schitterende, diepgaande voorbeelden van materialistische geschiedschrijving, van analyse van den toestand van elke klasse afzonderlijk en nu en dan van onderscheidene groepen of lagen in de klasse, en wees met de grootste duidelijkheid aan, waarom en hoe „iedere klassenstrijd een politieke strijd [1]) is". De door ons aangehaalde plaats illustreert, welk een samengesteld net van maatschappelijke verhoudingen en **overgangs-vormen** van de eene klasse naar de andere, van het verleden naar de toekomst Marx ontleedt om de resultaten der geheele historische ontwikkeling vast te leggen.

Haar grondigste, meest omvattende, en gedetailleerde bevestiging en toepassing vindt de theorie van Marx in haar ekonomische leer.

De economische leer van Marx

„Dit werk heeft als laatste einddoel" — zegt Marx in het voorwoord tot het „Kapital", — „de ekonomische bewegingswet van de moderne maatschappij te onthullen" [2]) d.w.z. van de kapitalistische, de burgerlijke maatschappij. Het navorschen van de produktie-verhoudingen eener gegeven, historisch bepaalde maatschappij in haar ontstaan, haar worden en vergaan, — dat is de inhoud van de ekonomische leer van Marx. In de kapitalistische maatschappij heerscht de produktie van waren, en Marx begint derhalve zijn ontleding met de analyse van de waar.

DE WAARDE.

Een waar is in de eerste plaats een zaak, die de een of andere menschelijke behoefte bevredigt. Zij is ten tweede een zaak, die tegen een andere ruilbaar is. De nuttigheid van een zaak maakt haar tot een **gebruikswaarde.** De ruilwaarde (of eenvoudig waarde) is vóór alles de verhouding, de proportie, waarin een bepaald aantal gebruikswaarden van een zekere soort tegen een bepaald aantal gebruikswaarden van een andere soort wordt geruild. De dagelijksche ervaring toont ons, dat door millioenen en milliarden van zulke ruil-gebeurtenissen alle gebruikswaarden van iedere, zelfs van de meest verschillende en met elkaar het allerminst te vergelijken soort, voortdurend aan elkaar worden gelijk gesteld. Wat hebben nu deze dingen van verschillende soort, die in een bepaald stelsel van maatschappelijke verhoudingen voortdurend aan elkaar gelijk gesteld worden, met elkaar gemeen?

Zij hebben met elkaar gemeen de omstandigheid, dat zij **arbeids-**

[1]) l. c., bl. 22. — Red.

[2]) Marx, „Das Kapital" I, bl. VIII. — Red.

produkten zijn. Wanneer de menschen hun produkten ruilen, stellen zij de meest verschillende soorten van arbeid aan elkaar gelijk. De waren-produktie is een stelsel van maatschappelijke verhoudingen, waaronder de afzonderlijke producenten produkten van verschillende soort voortbrengen (maatschappelijke arbeidsdeeling) en waarbij al deze produkten bij den ruil aan elkaar gelijk worden gesteld. Het gemeenschappelijke, dat in alle waren is vervat, is dus niet de konkrete arbeid van een bepaalde tak van produktie, niet arbeid van één karakter, maar **abstrakte** menschelijke arbeid, menschelijke arbeid zonder meer.

De gezamenlijke arbeidskracht van de gegeven maatschappij, in den vorm van de som der waarde aller waren, geldt hier als een en dezelfde menschelijke arbeidskracht: — milliarden van ruil-handelingen bewijzen dit. Bij gevolg maakt ook iedere afzonderlijke waar slechts een bepaald deel van den **maatschappelijk noodzakelijken** arbeidstijd uit. De grootte van de waarde wordt bepaald door de hoeveelheid van den maatschappelijk noodzakelijken arbeid, of den, voor het voortbrengen van een bepaalde waar, van een bepaalde gebruikswaarde maatschappelijk noodzakelijken arbeidstijd.

> „Doordat zij (de menschen) hun meest verschillende produkten bij den ruil als waarden aan elkaar gelijk stellen, stellen zij hun verschillende soorten van arbeid als menschelijken arbeid aan elkaar gelijk. Zij weten dit niet, maar zij doen het". [1])

De waarde is een verhouding tusschen twee personen, zooals een oud ekonomist heeft gezegd; hij had er alleen aan moeten toevoegen: een verhouding, verborgen achter een zakelijk omhulsel. Alleen van het standpunt van het systeem van de maatschappelijke produktie-verhoudingen van een bepaalde historische maatschappij-formatie en daarbij van de verhoudingen, die zich voordoen in het massale, milliarden malen herhaalde verschijnsel van den ruil, kan men begrijpen, wat de waarde is.

> „Als waarden beschouwd, zijn alle waren slechts bepaalde hoeveelheden gestolten arbeidstijd" [2]).

Na een gedetailleerde analyse van het tweevoudig karakter van den in de waren belichaamden arbeid gaat Marx over tot de ontleding van den **waardevorm** en van het **geld.** De voornaamste taak, die Marx zich hierbij stelt, is het onderzoek van het **ontstaan** van den geldvorm der waarde, het onderzoek van het **historisch proces** der ontwikkeling van den ruil, beginnend met de afzonderlijke, toevallige ruilhandelingen („eenvoudige, afzonderlijke of toevallige waardevorm": een

---

[1]) „Kapital", Bd. I, bl. 40. — Red.

[2]) K. Marx, „Zur Kritik der politischen Oekonomie", bl. 5. — Red.

bepaalde hoeveelheid van een waar wordt tegen een bepaalde hoeveelheid van een andere waar geruild) tot aan den algemeenen waardevorm, waarbij een reeks van onderscheidene waren tegen eenen-dezelfde bepaalde waar wordt geruild, en tot aan den geldvorm van de waarde, wanneer het goud deze bepaalde waar, dit algemeen aequivalent [gelijkwaardigheid — Red.], is. Het geld, als het hoogste produkt der ontwikkeling van den ruil en de warenproduktie, verdoezelt en omsluiërt het maatschappelijke karakter van den privaten arbeid, den maatschappelijken samenhang tusschen de afzonderlijke producenten, die door de markt bij elkander worden gebracht.

Marx onderwerpt de onderscheidene funkties van het geld aan een buitengewoon uitvoerige analyse, waarbij het ook hier (zooals doorloopend in de eerste hoofdstukken van het „Kapital") van bijzonder belang is, vast te stellen, dat de abstrakte, soms ook schijnbaar zuiver deduktieve vorm der uitéénzetting in werkelijkheid een reusachtig feiten-materiaal voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het ruilproces en de waren-produktie vertegenwoordigt.

> „Het geld.... veronderstelt een bepaalde hoogte van den waren-ruil. De bijzondere geld-vormen, eenvoudig waren-aequivalent of circulatie-middel, of betalingsmiddel, schat en wereldgeld, wijzen, al naar gelang van hun verschillenden omvang en het betrekkelijk overwicht van de een of andere funktie, op zeer verschillende trappen van het maatschappelijk produktieproces" („Kapital", Bd. I). [1]

DE MEERWAARDE.

Op een bepaalde trap van ontwikkeling dezer warenproduktie verandert geld in kapitaal. De formule der waren-circulatie was: W(waar) — G(geld) — W(waar), d.w.z. verkoop van een waar om een andere te koopen.

De algemeene formule van het kapitaal is daarentegen G—W—G, d.w.z. koop om te verkoopen (met winst). De „aanwas" boven de oorspronkelijke, in omloop gebrachte geldswaarde noemt Marx meerwaarde. Het feit van dezen „aanwas" van geld in den kapitalistischen omloop is algemeen bekend. Juist deze „aanwas" verandert het geld in kapitaal, als een bijzondere, historisch bepaalde maatschappelijke produktie-verhouding.

De meerwaarde kan niet uit de waren-circulatie ontspringen, want deze kent slechts het ruilen van aequivalenten; ze kan ook niet voortspruiten uit een prijsverhooging, want de wederzijdsche verliezen en winsten van koopers en verkoopers zouden tegen elkaar opwegen; het gaat hier evenwel juist om een maatschappelijk

[1]) Bl. 132. — Red.

massa- en doorsnee-verschijnsel en niet om een individueele handeling. Om meerwaarde te verkrijgen, moet de „geldbezitter.... op de markt een waar.... ontdekken, die een gebruikswaarde heeft, welke zelf de eigenaardige eigenschap bezit, waarde-bron te zijn" [1]), — derhalve een waar, waarvan het proces van zijn verbruik tegelijkertijd het proces der waarde-schepping zou zijn. En zulk een waar bestaat ook. Het is de arbeidskracht van den mensch. Het gebruik van de arbeidskracht is de arbeid, en de arbeid schept waarde. De geldbezitter koopt de arbeidskracht tegen haar waarde, die, als de waarde van elke andere waar, wordt bepaald door den maatschappelijk noodzakelijken arbeidstijd, welke voor het voortbrengen daarvan noodig is (d.w.z. door de kosten van onderhoud van den arbeider en zijn gezin). Heeft de geldbezitter de arbeidskracht gekocht, dan heeft hij het recht, ze te verbruiken, d.w.z. ze te dwingen, een geheelen dag te werken, — 12 uur b.v. Maar de arbeider brengt in den loop van 6 uur („noodzakelijken" arbeidstijd) een product voort, waarmee zijn levensonderhoud wordt vergoed; in den loop der overblijvende 6 uren („meer-arbeid") brengt hij een door den kapitalist niet betaald „meer-produkt" of de meerwaarde voort. Bij gevolg moet men van uit het standpunt van het productie-proces twee deelen van het kapitaal onderscheiden: het constante kapitaal, dat uitgegeven wordt voor de produktie-middelen, machines, arbeidsmiddelen, grondstoffen enz.) — waarvan de waarde (in-een of bij gedeelten) onveranderd in het voltooide product overgaat, — en het variabele kapitaal, dat voor de arbeidskracht wordt uitgegeven. De waarde van dit kapitaal blijft niet onveranderd, maar wordt in het arbeids-proces, door het scheppen van de meerwaarde, grooter. Om den graad van uitbuiting van de arbeidskracht uit te drukken, moet men derhalve de meerwaarde niet met het geheel van het kapitaal, maar alleen met het variabele kapitaal vergelijken. Het meerwaarde-percentage, zooals Marx deze verhouding noemt, zal dus in ons voorbeeld 6 : 6, d.w.z. 100 % bedragen.

Historische voorwaarde voor het ontstaan van kapitaal is, ten eerste de ophooping [opsparing - Red.] van een bepaalde som gelds in de handen van enkele afzonderlijke personen bij een, naar verhouding, hoog ontwikkelingspeil der warenproduktie in het algemeen, en ten tweede, de aanwezigheid van een, in dubbelen zin, „vrije" arbeider — vrij van alle belemmeringen of beperkingen bij den verkoop van de arbeidskracht, en vrij van den grond en van productiemiddelen in het algemeen, — d.w.z. een vogelvrije arbeider,

[1]) *Kapitaal*, Bd. I, blz. 128. — Red.

een „proletariër", die niet anders dan van den verkoop van zijn arbeidskracht kan bestaan.

Vermeerdering van de meerwaarde is mogelijk door middel van voornamelijk twee methoden: door verlenging van den arbeidsdag („absolute meerwaarde") en door verkorting van den noodzakelijken arbeidsdag („relatieve meerwaarde").

In de analyse van de eerste methode ontrolt Marx voor ons het grootsche beeld van den strijd der arbeidersklasse voor de verkorting van den arbeidsdag en van het ingrijpen van de staatsmacht ter verlenging van den arbeidsdag (XIVde tot XVIIde eeuw) en voor de verkorting daarvan (de fabriekswetgeving van de XIXde eeuw). Sedert het „Kapital" is verschenen, heeft de geschiedenis der arbeidersbeweging in alle beschaafde landen der wereld een reusachtige hoeveelheid van nieuwe feiten ter illustratie van deze beschrijving geleverd.

In zijn ontleding van de produktie der relatieve meerwaarde onderzoekt Marx de drie voornaamste historische fazen van de verhooging der produktiviteit van den arbeid door het kapitalisme: 1. eenvoudige koöperatie; 2. arbeidsdeeling en manufaktuur; 3. machinerie en groote industrie. Tot welke diepte Marx hier de fundamenteele en typeerende kenmerken der ontwikkeling van het kapitalisme heeft bloot gelegd, wordt o.m. duidelijk door de omstandigheid, dat de onderzoekingen over de z.g. „huis-industrie" in Rusland een zeer rijk materiaal ter illustratie van de eerste twee der drie genoemde fasen opleveren. En de revolutioneerende uitwerking der groote machine-industrie, zooals ze door Marx in het jaar 1867 was beschreven, openbaarde zich in den loop van de sedert vervlogen halve eeuw in een gansche reeks van „nieuwe" landen (Rusland, Japan e.a.).

Verder: — Van zeer groot belang en nieuw is Marx' analyse van de **akkumulatie van het kapitaal**, d.w.z. van het veranderen van een gedeelte van de meerwaarde in kapitaal en het gebruik van dit gedeelte, niet voor de persoonlijke behoeften of luimen van den kapitalist, maar voor de nieuwe produktie. Marx toonde de fout van de geheele klassieke ekonomische wetenschap voordien (sedert Adam Smith) aan, die had aangenomen, dat de gansche, in kapitaal om te zetten meerwaarde bij het variabele kapitaal werd gevoegd. In werkelijkheid splitst het zich in **produktiemiddelen** plus variabel kapitaal. Van reusachtige beteekenis in het ontwikkelings-proces van het kapitalisme en in het proces van zijn verandering in het socialisme is het feit, dat het aandeel van het konstante kapitaal (in de totaal-som van het kapitaal) sneller groeit dan dat van het variabele kapitaal.

Terwijl de akkumulatie van het kapitaal het verdringen van den arbeider door de machine verhaast en aan den eenen pool rijkdom, aan den tegenpool ellende produceert, brengt ze ook voort het z.g. „industriëele reserve-leger", het „relatieve overschot" van arbeiders of de „kapitalistische overbevolking", die de meest verschillende vormen aanneemt en aan het kapitaal de mogelijkheid van buitengemeen snelle uitbreiding verschaft. Deze mogelijkheid levert, in verband met het krediet en de kapitaal-akkumulatie in produktiemiddelen, o.m. den sleutel voor het begrijpen der **krisissen** der overproduktie, die in de kapitalistische landen periodiek uitbraken, en wel eerst gemiddeld om de tien jaren, dan in meer langdurige en minder bepaalde tijdsruimten.

Er moet onderscheid worden gemaakt tusschen de akkumulatie van het kapitaal op kapitalistischen grondslag, en de z.g. oorspronkelijke akkumulatie: het gewelddadige losscheuren van den arbeider van de produktiemiddelen, het verjagen van de boeren van hun grond, de diefstal der gemeente-gronden, het koloniale stelsel, het stelsel der staatsschulden en beschermende rechten enz. De „oorspronkelijke akkumulatie" brengt aan den eenen pool den „vrijen" arbeider, aan den anderen den geldbezitter, den kapitalist voort.

De **„historische tendenz der kapitalistische akkumulatie"** karakteriseert Marx in de volgende woorden: —

> „De onteigening der direkte producenten wordt met meedoogenloos vandalisme en onder de aandrift van de gemeenste, smerigste, kleinzieligste, hatelijkste hartstochten volbracht. Het door eigen arbeid verkregen, als het ware op het vergroeien van het afzonderlijke, onafhankelijke arbeidsindividu met zijn arbeidsvoorwaarden berustende persoonlijk eigendom (van den boer en van den ambachtsman) [1]) wordt verdrongen door het kapitalistische privaat-eigendom, dat berust op de uitbuiting van vreemden, maar formeel vrijen arbeid.... Wat nu moet worden onteigend, is niet langer de, een eigen bedrijf drijvende arbeider, maar de vele arbeiders exploiteerende kapitalist. Deze onteigening voltrekt zich door het spel van de immanente wetten der kapitalistische produktie zelf, door de centralisatie der kapitalen. Eén enkele kapitalist slaat vele kapitalisten dood. Hand in hand met deze centralisatie of de onteigening van vele door enkele kapitalisten, ontwikkelt zich de koöperatieve vorm van het arbeidsproces op steeds grooter wordende schaal, het bewuste technische toepassen van de wetenschap, de planmatige exploitatie van de aarde, de verandering van de arbeidsmiddelen in slechts gemeenschappelijk te gebruiken arbeidsmiddelen, het ekonomisch gebruik van alle produktiemiddelen, door ze te gebruiken als produktiemiddelen van gekombineerden, maatschappelijken arbeid, het verstrengelen van alle volken in het net van de wereldmarkt, en

[1]) Bijvoeging van Lenin. — Red.

daarmee het internationaal karakter van het kapitalistische stelsel. Met het voortdurend kleiner worden van het aantal der kapitaal-magnaten, die zich van alle, uit deze verandering voortvloeiende voordeelen meester maken om ze te monopoliseeren, groeit de massa der ellende, verdrukking, knechtschap, ontaarding, uitbuiting, maar ook de geest tot verzet der voortdurend aanzwellende, en door het mechanisme van het kapitalistische produktieproces zelf geschoolde, vereenigde en georganiseerde arbeidersklasse.

Het kapitaal-monopolie wordt tot een kluister van de produktiewijze, die daarmee en daaronder is opgebloeid. De centralisatie van de produktie-middelen en de vermaatschappelijking van den arbeid bereiken een punt, waarop zij met hun kapitalistisch omhulsel in strijd geraken. Dit wordt vanéén gereten. Het uur van de kapitalistische privaat-eigendom slaat. De onteigenaars worden onteigend („Kapital", Bd. I) [1].

Van zeer groot belang en nieuw is verder de, door Marx in het tweede deel van het „Kapital" gegeven analyse van de reproduktie van het maatschappelijk kapitaal, als geheel genomen. Ook hier neemt Marx niet een individueel, maar een massa-verschijnsel, niet een brokstuk van de ekonomie der maatschappij, maar de gansche ekonomie in geheel haar omvang. Terwijl Marx de boven bedoelde fout der klassieke ekonomisten verbetert, verdeelt hij de geheele maatschappelijke produktie in twee groote afdeelingen: 1). produktie van produktie-middelen en 2). produktie van konsumptie-middelen, en onderzoekt hij gedetailleerd aan de hand van getallen-voorbeelden de cirkulatie van het maatschappelijke totaal-kapitaal in het geheel, en wel bij de reproduktie in den vroegeren omvang zoowel als bij de akkumulatie. In het derde deel van het „Kapital" wordt het vraagstuk van de vorming van den gemiddelden winstvoet op den grondslag der waardewet opgelost. Het is een groote vooruitgang van de ekonomische wetenschap, dat Marx bij zijn analyse uitgaat van de ekonomische massa-verschijnselen, van de maatschappelijke ekonomie als een geheel, niet van afzonderlijke gevallen of van de uiterlijke bovenkant der konkurrentie, waarmede de vulgaire ekonomie of de moderne „grensnuttigheid-theorie" gemeenlijk genoegen neemt. Marx begint met het ontstaan van de meerwaarde te ontleden, om eerst dan over te gaan tot de verdeeling in winst, rente en grondrente. De winst is de verhouding van de meerwaarde tot het geheel van het, in een onderneming gestoken kapitaal. Kapitaal van „hoogere organische samenstelling" (d.w.z. waarbij het konstante in vergelijking met het variabele kapitaal overwegend is, en wel in een boven het maatschappelijk-gemiddelde staanden omvang) levert een winstvoet, die lager is dan de gemiddelde; kapitaal van

[1]) Bl. 728. — Red.

„lagere organische samenstelling" daar-en-tegen een hoogeren dan den gemiddelden winstvoet. De konkurrentie onder de kapitalen, hun vrije overgang van den eenen tak van produktie naar den anderen, brengen in beide gevallen den winstvoet tot het gemiddelde terug. De som der waarde van alle waren van een bepaalde maatschappij valt samen met de som der warenprijzen, maar in de afzonderlijke ondernemingen en in de afzonderlijke produktie-takken worden de waren onder den invloed der konkurrentie niet volgens hun waarde verkocht, maar volgens de **produktieprijzen,** die gelijk zijn aan het daaraan bestede kapitaal plus de gemiddelde winst.

Het algemeen bekende en onbetwistbare feit van het afwijken der prijzen van de waarden, en het op een zelfde peil brengen van de winst, wordt dus door Marx volkomen op den grondslag van de waardewet verklaard, want de som der waarden van alle waren valt met de som van hun prijzen te-zamen. Maar het terugbrengen van de (maatschappelijke) waarde tot den (individueelen) prijs is niet een eenvoudig, direkt, maar een zeer samengesteld proces: het is zeer natuurlijk, dat in een maatschappij van los van elkaar staande waren-producenten, die alleen door de markt met elkaar verbinding hebben, de gebondenheid aan de algemeene wet zich niet anders dan in een gemiddelde, maatschappelijke, massale gebondenheid kan uiten, bij wederzijdsche opheffing der individueele afwijkingen naar den eenen of naar den anderen kant.

Het toenemen van de produktiviteit van den arbeid beteekent een snellere groei van het konstante, in vergelijking met het variabele kapitaal. En omdat de meerwaarde een funktie van het variabele kapitaal alleen is, is het begrijpelijk, dat de winstvoet (de verhouding van de meerwaarde tot het gezamenlijke kapitaal, en niet tot zijn variabele deel alléén) een neiging heeft om te dalen. Marx analyseert uitvoerig deze tendentie en een reeks van omstandigheden, die haar versluieren, resp. tegenwerken. Zonder ons verder op te houden bij het weergeven der buitengewoon belangwekkende hoofdstukken van het derde deel, die aan het woeker-, handels- en geldkapitaal zijn gewijd, gaan we over tot het belangrijkste: de theorie van de **grondrente.**

De produktie-prijs van de landbouwprodukten wordt, als gevolg van de beperktheid der bodem-oppervlakte, die in de kapitalistische landen volledig in de handen van afzonderlijke bezitters is, bepaald door de produktiekosten, niet op den grond van gemiddelde, maar op dien van de slechtste hoedanigheid, niet onder de gemiddelde, doch onder de slechtste voorwaarden, waaronder het produkt op de markt wordt geleverd. Het verschil tusschen dezen prijs en den produktieprijs op beteren bodem (resp. onder betere voorwaarden) is verant-

woordelijk voor de verschils- of **differentiëele** rente. Terwijl Marx de differentiëele rente in onderdeelen analyseerde en aantoonde, dat zij voortspruit uit het verschil in vruchtbaarheid der afzonderlijke grondstukken, uit het verschil van het, in den grond gestoken kapitaal, onthulde hij (zie ook de „Theorien über den Mehrwert", waar de, op Rodbertus[1]) geoefende kritiek groote aandacht verdient) volledig de dwaling van Ricardo, die leerde, dat de differentiëele rente alleen zou voortspruiten uit het geleidelijk overgaan van beteren naar slechteren grond. Integendeel: ook overgangen in omgekeerde richting komen voor, het komt voor, dat stukken grond van de eene soort tot een ander soort overgaan (krachtens den vooruitgang in de agrarische techniek, het groeien der steden enz.), en de beroemde „wet van de afnemende bodem-opbrengst" blijkt een diepe dwaling te zijn, een poging om de natuur de schuld te geven van de gebreken, de enge grenzen en de tegenstellingen van het kapitalisme. Vervolgens veronderstelt de gelijkheid van de winst in alle takken van de industrie en het volkshuishouden, alles bijeen genomen, volledige vrijheid van konkurrentie, vrijheid van het overgaan van het kapitaal uit de eene produktie-tak naar de andere. Het privaat-eigendom van den grond brengt evenwel een monopolie voort, een beletsel voor dien vrijen overgang. Ten gevolge van dit monopolie geraken de produkten van het landbouwbedrijf, dat gekenmerkt wordt door een lagere samenstelling van het kapitaal en dientengevolge ook door een, dit bedrijf eigen, hoogeren winstvoet, niet in het volkomen vrije proces van de nivelleering van den winstvoet; als monopolist verkrijgt de grondeigenaar de mogelijkheid, den prijs boven het gemiddelde te houden, en deze monopolie-prijs brengt de **absolute rente** voort. De differentiëele rente kan niet worden opgeheven, zoolang de kapitalistische produktie-wijze bestaat, de absolute rente daar-en-tegen **kan dit wel**, b.v. bij de nationalisatie van den grond, wanneer de grond staatseigendom wordt. Zulk een overgang zou het ondermijnen van het monopolie der partikuliere grondeigenaars beteekenen, en de meer konsekwente, volledige doorzetting van de vrijheid van konkurrentie in het landbouw-bedrijf. En daarom zijn dan ook, zooals Marx opmerkt, radikale bourgeois in de geschiedenis herhaaldelijk met den vooruitstrevenden burgerlijken eisch van land-nationalisatie opgetreden, die echter de groote meerderheid der bourgeois afschrikt, daar hij een ander, in onzen tijd bijzonder belangrijk en „gevoelig" monopolie „al te na komt": het monopolie van de produktie-middelen in het algemeen. Op uitermate populaire, bondige en heldere wijze heeft Marx zelf zijn theorie van

[1]) Marx, „Theorien über den Mehrwert", 1921, Bd. II, Dl. I, bl. 167 e.v. — Red.

de gemiddelde kapitaal-winst en de absolute grondrente uitéengezet in den brief aan Engels van 2 Augustus 1862 (zie „Briefwisseling, Bd. III, bl. 77—81; vergelijk ook den brief van 9 Augustus 1862, l.c., bl. 86 en 87). Ten aanzien van de geschiedenis der grondrente is het ook van belang, te wijzen op de analyse van Marx, die de verandering aantoont van de arbeidsrente (waarbij de boer door zijn arbeid op den grond van den landheer het meer-produkt voortbrengt) in produkten-rente of rente in natura (de boer produceert het meer-produkt op zijn eigen grond en levert het krachtens „buiten-ekonomischen dwang" aan den landheer af), verder in geldrente (dezelfde rente in natura, maar in geld omgezet, „obrok" in het oude Rusland, en wel tengevolge van de ontwikkeling der warenproduktie en ten slotte in kapitalistische rente, wanneer inplaats van den boer de ondernemer in het landbouwbedrijf verschijnt, die het land met behulp van loon-arbeid bewerkt.

In verband met deze analyse van de „Genesis der kapitalistische grondrente" moet gewezen worden op een reeks van door Marx ontwikkelde (voor achterlijke landen, als Rusland, uiterst belangrijke) gedachten over de **ontwikkeling van het kapitalisme in het landbouwbedrijf.**

> „De verandering van de rente in natura, in geld-rente wordt.... niet alleen noodzakelijkerwijs begeleid, doch zelfs vooraf gegaan door de vorming van een klasse van bezitlooze en voor geld zich verhurende daglooners. Gedurende de periode van hun ontstaan, wanneer deze nieuwe klasse nog slechts sporadisch optreedt, heeft zich derhalve noodzakelijkerwijze bij de beter gesitueerde, tot het betalen van rente verplichte boeren de gewoonte ontwikkeld, voor eigen rekening landelijke loonarbeiders uit te buiten, juist zooals reeds in den feodalen tijd de meer vermogende hoorige boeren zelf weer hoorigen hielden. Zoo ontwikkelt zich langzamerhand bij hen de mogelijkheid, een zeker vermogen te vergaren en zich zelf in toekomstige kapitalisten te veranderen. Onder de oude, zelf werkende bezitters van den grond zelf ontstaat zoo een kweekschool van kapitalistische pachters, wier ontwikkeling door de algemeene ontwikkeling van de kapitalistische produktie buiten het platteland is bepaald...." („Kapital", Bd. III, 2, bl. 332).
>
> „Het onteigenen en het verjagen van een deel van het landvolk maakt met de arbeiders niet alleen hun levensmiddelen en hun arbeidsmateriaal vrij voor het industriëele kapitaal; het schept ook de binnenlandsche markt". („Kapital", I, bl. 712).

Het feit, dat de plattelands-bevolking in ellende wordt gedompeld en te gronde gaat, brengt zijnerzijds een reserve-leger van arbeiders voor het kapitaal voort. In ieder kapitalistisch land bevindt zich daarom een deel der landelijke bevolking

> „..voortdurend op het punt, in het stedelijk of manufaktuur-

proletariaat over te gaan.... (Manufaktuur is hier genomen in de beteekenis van elke niet-agrarische industrie).

Deze bron van de relatieve overbevolking vloeit dus steeds door.... De landarbeider wordt derhalve om-laag gedrukt tot het minimum van het loon, en staat steeds met één voet in het moeras van het pauperisme". („Kapital", Bd. I, bl. 607 en 608).

Het privaat-eigendom van den boer op den akker, dien hij bewerkt, is de grondslag van het kleinbedrijf en de voorwaarde voor den opbloei daarvan, voor zijn ontwikkeling tot den klassieken vorm. Maar deze produktie in klein-bedrijf is alleen vereenigbaar met enge, primitieve vormen der produktie en der maatschappij. Onder het kapitalisme onderscheidt zich de uitbuiting der boeren

„van de uitbuiting van het industriëele proletariaat alleen door den vorm. De uitbuiter is dezelfde: het kapitaal. De afzonderlijke kapitalisten buiten de afzonderlijke boeren uit met behulp van de hypotheekbanken en den woeker; de kapitalisten-klasse buit de boerenklasse door de staatsbelastingen uit".

...„Het stukje grond van den boer is nog maar het voorwendsel, dat den kapitalist veroorlooft om winst, pacht en rente van den akker te trekken en den grondbewerker zelf er voor te laten zorgen, hoe hij er zijn arbeidsloon kan uitslaan". („Klassenkämpfe in Frankreich".). [1])

In den regel staat de boer zelfs een deel van het arbeidsloon af aan de kapitalistische maatschappij, d.w.z. aan de klasse der kapitalisten, en daalt hij dus af „tot 't peil van den Ierschen pachter" — „en dit alles onder het voorwendsel, dat hij partikulier eigenaar is. „Waarin bestaat nu „een der oorzaken, waarom de graanprijs in landen met overwegend klein-grondeigendom lager staat dan in landen met de kapitalistische produktiewijze?" („Kapital", Bd. III, 2, bl. 340). Hierin dat de boer een deel van het meer-produkt aan de maatschappij (d.w.z. aan de kapitalistenklasse) ten geschenke geeft.

„Deze lage prijs" (van het graan en andere agrarische produkten) „is dus een resultaat van de armoede der producenten en geenszins van de produktiviteit van hun arbeid". („Kapital". Bd. III, 2, bl. 340).

Het kleine grondeigendom, de normale vorm van het kleinbedrijf, wordt onder het kapitalisme gedegradeerd, vernietigd en ten gronde gericht.

„Het kleine eigendom is van nature zoo gesteld, dat het de ontwikkeling van de maatschappelijke produktiekrachten van den arbeid, maatschappelijke vormen van den arbeid, maat-

[1]) Bl. 89. — Red.

schappelijke koncentratie der kapitalen, veeteelt op groote schaal, progressief gebruik van de wetenschap uitsluit. Woeker en belastingstelsel moeten het overal tot het laagste peil omlaag drukken. Het kapitaal, dat voor den grondprijs wordt besteed, wordt aan de bodemkultuur onttrokken. Eindelooze verbrokkeling der produktie-middelen en vereenzaming van de producenten zelf".

(Methoden van samenwerking in den vorm van koöperaties van kleine boeren, die een buitengewoon groote, burgerlijk-progressieve rol spelen, kunnen deze tendenz alleen maar verzwakken, zonder ze echter te kunnen opheffen; ook mag men niet vergeten, dat deze soort van koöperatie den vermogenden boer veel, maar den armen massaas zeer weinig, bijna niets oplevert, en verder dat de koöperaties zelf tot uitbuiters van loonarbeid worden. [1]) „....Reusachtige verkwisting van menschelijke kracht, steeds voortgaande verslechtering van de produktie-voorwaarden en een duurder worden der produktie-middelen" is „een noodzakelijke wet van het kleine grond-eigendom". [2])

In den landbouw voltrekt zich, evengoed als in de industrie, de kapitalistische omvorming van het produktie-proces alleen tegen den prijs van het „martelaarschap der producenten".

„Het verspreiden der landarbeiders over groote uitgestrektheden breekt tegelijk hun weerstandsvermogen, terwijl koncentratie het weerstandsvermogen der stedelijke arbeiders versterkt. Evenals in de stedelijk industrie wordt in den modernen landbouw de verhoogde produktiekracht van den arbeid en zijn grootere beweeglijkheid gekocht met de verwoesting en het verkwijnen van de arbeidskracht zelf. En elke vooruitgang van den kapitalistischen landbouw is niet alleen een vooruitgang in de kunst om den arbeider, maar ook in de kunst om den grond uit te plunderen.... De kapitalistische produktie ontwikkelt derhalve alleen de techniek en de kombinatie van het maatschappelijk produktieproces, terwijl ze tegelijkertijd de bronnen van allen rijkdom, de aarde en den arbeider, ondermijnt". („Kapital" Bd. I, einde van het 13de hoofdstuk. [3])

Het Socialisme

Uit het voorgaande blijkt, dat Marx de onvermijdelijkheid der omvorming van de kapitalistische in de socialistische maatschappij uitsluitend uit de ekonomische bewegingswet van de moderne maatschappij afleidt. De vermaatschappelijking van den arbeid, die in duizenderlei vormen met steeds toenemende snelheid voorwaarts schrijdt en in de halve eeuw sedert den dood van Marx bijzonder

[1]) Het tusschen haakjes geplaatste is een bijvoeging van Lenin. — Red.
[2]) „Kapital", Band III, 2, bl. 341. — Red.
[3]) Bl. 470—472. — Red.

aanschouwelijk aan den dag treedt in den groei van de groote industrie, van de kartels, syndikaten en trusts der kapitalisten en eveneens in den reusachtigen groei van den omvang en de macht van het financiers-kapitaal, — ziedaar de voornaamste materiëele grondslag voor de onvermijdelijke komst van het socialisme. De intellektueele en moreele drijfkracht, de physieke voltrekker van deze omvorming is het, door het kapitalisme zelf geschoolde proletariaat. Zijn strijd met de bourgeoisie, die in verschillende en steeds aan inhoud winnende vormen tot uiting komt, wordt onvermijdelijk tot een politieken strijd, gericht op de verovering van de politieke macht door het proletariaat („diktatuur van het proletariaat".) De vermaatschappelijking der produktie moet er toe leiden, dat de produktie-middelen in het eigendom der maatschappij overgaan, moet leiden tot de „onteigening der onteigenaars". Geweldige stijging der produktiviteit van den arbeid, verkorting van den arbeidsdag, vervanging van de overblijfselen, de bouwvallen van het primitieve, versplinterde kleinbedrijf door den, tot volmaaktheid gebrachten kollektieven arbeid, — ziedaar de onmiddellijke gevolgen van dien overgang. Het kapitalisme verbreekt voor goed de verbinding van den landbouw met de industrie, maar bereidt tegelijkertijd in zijn hoogste ontwikkeling nieuwe elementen van deze verbinding, van de vereeniging van industrie en landbouw voor, op den grondslag van het bewuste gebruik der wetenschap en der kombinatie van den kollektieven arbeid, van een nieuwe wijze van verdeeling van de menschheid over het land (waarbij zoowel de eenzaamheid, afgeslotenheid, verruwing van het platteland als de tegennatuurlijke opeenhooping van reusachtige massaas in de groote steden wordt opgeheven). Een nieuwe vorm van het gezin, nieuwe verhoudingen ten aanzien van de plaats, die de vrouw inneemt, en in de opvoeding van het opkomende geslacht, worden door de hoogste vormen van het kapitalisme voorbereid: de vrouwen- en kinder-arbeid, de ontbinding van het patriarchale gezin door het kapitalisme, nemen in de moderne maatschappij onvermijdelijk de vreeselijkste, rampspoedigste en afschuwelijkste vormen aan; desniettemin

> „schept de groote industrie met de beslissende rol, die ze aan de vrouwen, jeugdige personen en kinderen van beide geslachten in maatschappelijk georganiseerde produktie-processen buiten de sfeer van het huishouden toewijst, den nieuwen ekonomischen grondslag voor een hoogeren vorm van het gezin en de verhouding van beide geslachten. Natuurlijk is het even onnoozel, den christelijk-Germaanschen gezinsvorm, als de oud-Romeinsche of oud-Grieksche of Oostersche vormen als absoluut te beschouwen, die overigens onderling een historische ontwikelingsreeks vormen. Eveneens is het duidelijk, dat de samenstelling van het gekombineerde werkende personeel uit

individuën van beiderlei geslacht en van de meest uiteenloopende leeftijd, — ofschoon in haar oorspronkelijk groven, kapitalistischen vorm, waarin de arbeider voor het produktie-proces, en niet het produktie-proces voor den arbeider bestaat, een pesthaard van bederf en slavernij, — in goed geregelde verhoudingen omgekeerd in een bron van humane ontwikkeling moet omslaan". („Kapital", Bd. I, Slot van het 13de Hoofdstuk) [1]).

Het fabriekssysteem toont ons den „kiem van de opvoeding der toekomst, die voor alle kinderen boven een bepaalden leeftijd produktieven arbeid met onderwijs en gymnastiek zal verbinden, niet alleen als methode voor het doen stijgen van de maatschappelijke produktie, maar als de eenige methode voor het voortbrengen van in elk opzicht ontwikkelde menschen" (ter zelfder plaatse [2]). Op denzelfden historischen grondslag, niet alleen in den zin van verklaring van het verleden zonder meer, maar ook in den zin van onbevreesd vooruit zien van de toekomst en van een stoutmoedig, praktisch en op verwezenlijking van de toekomst gericht handelen, plaatst het socialisme, volgens het inzicht van Marx, ook de vraagstukken van de nationaliteit en den Staat. De naties zijn het onvermijdelijke produkt en de onvermijdelijke vorm van het burgerlijk tijdperk der maatschappelijke ontwikkeling. En de arbeidersklasse kon niet sterk, volwassen worden en een vasten vorm aannemen, zonder „zich zelf als natie te konstitueeren", zonder „nationaal" te zijn („zij het ook geenszins in den zin der bourgeoisie" [3]). Maar de ontwikkeling van het kapitalisme vernietigt meer en meer de nationale perken, vernietigt de nationale afzondering en vervangt de nationale tegenstellingen door de klassentegenstellingen. In de ontwikkelde kapitalistische landen is het dus een volkomen waarheid, dat „de arbeiders geen vaderland hebben" en dat de „vereenigde aktie" van het proletariaat, althans van de beschaafde landen, „een der eerste voorwaarden van zijn bevrijding" is (Kommunistisch Manifest) [4]). De staat, dit georganiseerde geweld, ontstond onvermijdelijk op een bepaalde trap van ontwikkeling van de maatschappij, toen deze zich in onverzoenlijke klassen splitste, toen ze niet meer zou hebben kunnen bestaan zonder een „macht", die schijnbaar boven de maatschappij staat en zich tot op zekere hoogte van haar afscheidde. De staat, die uit de klassentegenstellingen voortkomt, wordt tot een

„staat der machtigste, ekonomisch heerschende klasse, die door middel van dien staat ook de politiek heerschende klasse wordt,

[1]) Bl. 455. — Red.

[2]) l. c., bl. 449. — Red.

[3]) „Het Kommunistisch Manifest" (Hollandsche uitgave), Amsterdam, 1930, bl. 31—32.

[4]) l. c., bl. 32.

en zoo nieuwe middelen verwerft om de onderdrukte klasse in toom te houden en uit te buiten. Zoo was de antieke staat vóór alles staat der slavenbezitters om de slaven onder den duim te houden, zooals de feodale staat het orgaan was van den adel om de lijfeigenen en de hoorige boeren onder den duim te houden, en de moderne parlementaire staat het werktuig tot uitbuiting van den loonarbeid door het kapitaal". (Engels, in „De oorsprong van de familie, het privaat-eigendom en den staat", waarin hij de opvattingen van zich zelf en van Marx ontvouwde [1]).

Zelfs de meest vrijë en meest vooruitstrevende vorm van den burgerlijken staat, de demokratische republiek, ruimt dit feit geenszins uit den weg, wijzigt veeleer alleen zijn vorm (samenhang der regeering met de beurs, korruptie — direkte of indirekte — der ambtenaren en van de pers enz.).

Aangezien het socialisme tot opheffing der klassen leidt, leidt het ook tegelijkertijd tot opheffing van den staat.

„De eerste handeling", - schrijft Engels in de „Anti-Dühring", — „waarin de staat werkelijk als vertegenwoordiger der gansche maatschapij optreedt, — het in-bezit-nemen van de produktiemiddelen in naam der maatschappij, — is tegelijk zijn laatste zelfstandige handeling als staat. Het ingrijpen van een staatsmacht in de maatschappelijke verhoudingen wordt op het eene gebied na het andere overbodig en slaapt dan van zelf in. In de plaats van het regeeren over personen komt het besturen van zaken en leiden van produktie-processen. De staat wordt niet „afgeschaft", — hij sterft af. [2])

„De maatschappij, die de produktie op den grondslag van vrijë en gelijke associatie der producenten op-nieuw organiseert, bergt de gansche staats-machine dáár op, waar zij dan thuis behoort: in het museum van oudheden, naast het spinnewiel en den bronzen bijl" [3]).

Ten slotte moet men, ten aanzien van het standpunt, dat het socialisme van Marx ten aanzien van de kleine boeren, die ook in het tijdperk van de onteigening van de onteigenaars zullen blijven bestaan, nog wijzen op een uiting van Engels, die de gedachten van Marx tot uitdrukking brengt: —

„Als wij in het bezit van de staatsmacht zijn, [zullen] wij er niet aan kunnen denken, de kleine boeren met geweld te onteigenen (al of niet met schadeloosstelling), zooals we het de

---

[1]) Fr. Engels, „Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats", Verlag Dietz, Stuttgart, 1922, bl. 180. — Red.

[2]) Fr. Engels „Herrn Dührings Umwälzung der Wissenschaft", Verlag Dietz, Stuttgart, 1909, bl. 302. — Red.

[3]) Fr. Engels, „Ursprung der Familie etc.", bl. 182. — Red.

groote grondbezitters moeten doen. Onze taak tegenover den kleinen boer bestaat om te beginnen hierin, dat wij zijn particulier bedrijf en zijn privaat-bezit koöperatief gaan organiseeren, niet met geweld, maar door 't voorbeeld en het tot dit doel verschaffen van maatschappelijke hulp. En in dit opzicht beschikken wij inderdaad over voldoende middelen om den kleinen boer het vooruitzicht te openen op voordeelen, waarvan hij nu reeds de beteekenis moet begrijpen". (Engels, „Het boerenvraagstuk in Frankrijk en Duitschland", „Die Neue Zeit", Jrg. XIII, I, 1894, bl. 301 en 302 [1]).

DE TAKTIEK VAN DEN PROLETARISCHEN KLASSENSTRIJD.

Nadat Marx reeds in 1844-'45 een van de voornaamste gebreken van het oude materialisme had bloot gelegd, dat daarin bestond dat het de voorwaarden niet kon begrijpen voor de revolutionaire praktische aktie en haar beteekenis niet kon waardeeren, wijdde hij geheel zijn leven lang naast zijn theoretisch werk onafgebroken aandacht aan de vraagstukken van de taktiek van den proletarischen klassenstrijd. Al de werken van Marx, in het bijzonder zijn sedert 1913 in vier deelen uitgegeven briefwisseling met Engels, bieden in dit opzicht een ontzaglijk materiaal. Dit materiaal is nog lang niet volledig verzameld, nog lang niet samengevat, bestudeerd en doorgewerkt. Daarom moeten wij ons hier tot zeer algemeene en korte opmerkingen bepalen, waarbij wij er den nadruk op leggen, dat Marx het materialisme zonder dien kant te-recht als half, eenzijdig en levenloos beschouwde. De voornaamste taak van de taktiek van het proletariaat wees Marx aan streng in overeenstemming met de premissen van zijn materialistisch-dialektische wereld-beschouwing.

Slechts door objektief rekening te houden met de gezamenlijke wisselwerkingen tusschen de klassen, allen te-zaam zoowel als elk in 't bijzonder, van een bepaalde maatschappij, en dus ook door rekening te houden met de objektieve trap van ontwikkeling van deze maatschappij, alsmede met de tusschen deze en andere maatschappijën bestaande wisselwerkingen — alleen zulk een waarneming kan dienstig zijn als grondslag voor een juiste taktiek der vooruitstrevende klasse. Daarbij worden alle klassen en alle landen niet statisch maar dynamisch beschouwd, d.w.z. niet in starren, versteenden toestand, maar in hun beweging (welker wetten uit de ekonomische bestaansvoorwaarden van iedere klasse ontspringen). De beweging wederom, wordt niet alleen beschouwd van uit het standpunt van het ver-

---

[1]) Lenin verwijst hier naar de, door Alexejewa bezorgde Russische uitgave van dit geschrift, met de opmerking: „Russische vertaling gebrekkig". — Het artikel van Engels is opgenomen als „Voorwoord" voor den nieuwen druk (1930) van „Der deutsche Bauernkrieg" („Elementarbücher", Bd. 8, bl. 11 e.v.).

leden, maar ook van de toekomst, en dan niet volgens de platte opvatting der „evolutionisten", die niets dan geleidelijke veranderingen zien, maar dialektisch: „in dergelijke groote ontwikkelingen zijn twintig jaren niet meer dan een dag", — schreef Marx aan Engels, — „ofschoon er later dagen kunnen komen, waarin zich twintig jaren samenvatten" („Briefwisseling", Bd. III, bl. 127). Op elke trap van ontwikkeling, op elk oogenblik, moet de taktiek van het proletariaat deze objektief onvermijdelijke dialektiek van de menschelijke geschiedenis in het oog houden, eenerzijds, doordat ze deze voor de ontwikkeling van het bewustzijn, de kracht, de strijdvaardigheid der vooruitstrevende klasse in het tijdperk van den politieken stilstand, resp. den slakkengang der z.g. „vreedzame" ontwikkeling uitbuit, en anderzijds, doordat ze dit alles doet, met het oog gevestigd op het „einddoel" der beweging van de betrokken klasse en om deze in staat te stellen tot een praktische oplossing van de groote vraagstukken in de groote dagen, „waarin zich twintig jaren samenvatten". In verband met dit punt zijn twee uitingen van Marx van bijzondere beteekenis: de eene in de „Ellende der Filosofie" over den ekonomischen strijd en de ekonomische organisaties van het proletariaat, en de andere in het „Kommunistisch Manifest" over zijn politieke taak. De eerste luidt: —

> „De groot-industrie brengt een menigte van elkaar onbekende menschen op één plaats te-zamen. De konkurrentie verdeelt hen op grond van hun belangen, maar het op peil houden van het loon, dit gemeenschappelijk belang tegenover hun meester, vereenigt hen in een gemeenschappelijke gedachte van verzet — koalitie.... Zoo vormen zich de aanvankelijk afzonderlijk staande koalities.... tot groepen, en tegenover het steeds vereenigde kapitaal wordt het in-stand-houden der associaties voor hen noodzakelijker dan het op peil houden van het loon.... In dezen strijd — een werkelijke burgeroorlog — vereenigen en ontwikkelen zich alle elementen voor een toekomstigen slag. Is ze eenmaal tot dit punt genaderd, dan neemt de koalitie een politiek karakter aan" [1]).

Hier hebben wij program en taktiek van den ekonomischen strijd en van de vakbeweging voor eenige tientallen van jaren vooruit, voor het lange tijdperk der voorbereiding van de krachten van het proletariaat, „voor een toekomstigen slag". Daarbij moet men nog letten op de talrijke verwijzingen van Marx en Engels naar de Engelsche vakbeweging, — hoe de industriëele voorspoed pogingen in het leven roept om „het proletariaat te koopen" („Briefwisseling". Bd. I, bl. 136), het van den strijd af te leiden; hoe deze voorspoed

[1]) K. Marx. „Das Elend der Philosophie", Verlag Dietz, Stuttgart, bl. 161 e,v. — Red.

de arbeiders over het geheel „demoraliseert" (ter zelfder plaatse, Bd. II, bl. 218); hoe het Engelsche proletariaat „verburgerlijkt, zoodat deze burgerlijkste van alle naties (de Engelsche) het ten slotte, naar het schijnt, zoo ver wil brengen, dat ze een burgerlijke aristokratie en een burgerlijk proletariaat naast de bourgeoisie bezit" (Bd. II, bl. 290); hoe bij 't Engelsche proletariaat de „revolutionaire energie" verdampt (Bd. III, bl. 124); hoe men korteren of langeren tijd zal moeten afwachten, totdat „de Engelsche arbeiders zich van hun schijnbare bourgeois-infektie bevrijden" (Bd. III, bl. 127); hoe aan de Engelsche arbeidersbeweging „de **Mettle**" (de vurige geest) der oude Chartisten ontbreekt" (in het jaar 1866; Bd. III, bl. 305); hoe de Engelsche arbeidersleiders een soort van tusschending worden „tusschen de radikale bourgeois en de arbeiders" (over Holyoake, Bd. IV, bl. 209); hoe ten gevolge van de monopolistische positie van Engeland, en zoolang die positie niet is vernietigd, „the British working man" (de Britsche arbeider) nu eenmaal niet verder wil (Bd. IV, bl. 433). De taktiek van den ekonomischen strijd in verband met het algemeen verloop (**en den afloop**) der arbeidersbeweging wordt hier van uit een bewonderenswaardig omvattend, alzijdig, dialektisch, waarachtig revolutionair standpunt beschouwd.

Het „Kommunistisch Manifest" stelde voor de taktiek van den politieken strijd de volgende grondstelling van het Marxisme op: —

> „Zij (de kommunisten) strijden voor het bereiken van de onmiddellijke naastbijliggende doeleinden en belangen der arbeidersklasse, maar zij vertegenwoordigen in de tegenwoordige beweging te-gelijk de toekomst der beweging" [1].

Dienovereenkomstig ondersteunde Marx in het jaar 1848 in Polen de partij der „agrarische revolutie", „dezelfde partij, die den Krakauschen opstand van 1846 verwekte" [2]. In Duitschland ondersteunde Marx in de jaren 1848 en 1849 den uitersten linkervleugel der revolutionaire demokratie, en later nam hij nooit iets terug van hetgeen hij toen over de taktiek had gezegd. De Duitsche bourgeoisie beschouwde hij als een element, dat „van het eerste begin geneigd is tot verraad jegens het volk" (alleen een bondgenootschap met de boeren had aan de bourgeoisie de volledige verwezenlijking van haar oogmerken kunnen verschaffen) „en tot het vergelijk met de gekroonde vertegenwoordigers der oude maatschappij". Zoo ziet de door Marx gegeven, afsluitende analyse van de klasse-positie der Duitsche bourgeoisie in het tijdperk van de burgerlijk-demokratische revolutie er uit, — overigens een klassiek voorbeeld van het mate-

[1] „Het Kommunistisch Manifest", bl. 44. — Red.
[2] l. c., bl. 45. — Red.

rialisme, dat de maatschappij in haar beweging beschouwt, en daarbij niet slechts dien kant van de beweging ziet, die zich **in achterwaartsche richting** voltrekt.... „zonder geloof in zich zelf, zonder geloof in het volk, grommend naar boven, sidderend naar beneden.... beangstigd door den wereldstorm.... energie in geen enkele richting, plagiaat in alle richtingen.... zonder initiatief.... — een vermaledijde grijsaard, die zich beladen zag met den vloek, de eerste jeugd-stroomingen van een krachtig volk voor zijn eigen afgeleefd belang te leiden...." („Neue Rheinische Zeitung", 1848; „Letterkundige Nalatenschap", Bd. III, bl. 213). Ongeveer twintig jaar later wees Marx in een brief aan Engels („Briefwisseling", Bd. III, bl. 224) als de oorzaak van het mislukken van de revolutie van 1848 op het feit, dat de bourgeoisie de voorkeur had gegeven aan de rust in de knechtschap, boven het **vooruitzicht** alleen van strijd in de vrijheid. Toen het tijdperk van de revolutie van 1848—'49 was afgeloopen, verzette Marx zich tegen elk spelen met de revolutie (strijd tegen Schapper en Willich) en eischte, dat men in het nieuwe tijdperk moest weten te werken, dat kwasi-„vreedzaam" de nieuwe revoluties voorbereidde. In welken geest Marx eischte, dat dit werk zou worden verricht, blijkt uit de volgende beoordeeling van den toestand in Duitschland ten tijde van de zwartste reaktie, in het jaar 1856: —

> „The whole thing in Germany (de gansche zaak in Duitschland) zal afhangen van de mogelijkheid to back the proletarian revolution by some second edition of the Peasants' war (de proletarische revolutie door een soort van tweede editie van den boerenoorlog te ondersteunen)" („Briefwisseling", Bd. II, bl. 108).

Zoolang de demokratische (de burgerlijke) revolutie in Duitschland niet voltooid was, richtte Marx ten aanzien van de taktiek van het socialistische proletariaat al zijn opmerkzaamheid op de ontplooiïng van de demokratische energie der boeren. Hij was van oordeel, dat Lassalle's houding „objektief een verraad der gansche arbeidersbeweging aan de Pruisen" was („Briefwisseling", Bd. III, bl. 210), o.a. juist omdat hij „den jonkers en het Pruisische nationalisme in het gevlei kwam".

> „In een land met overwegenden akkerbouw", — schreef Engels in 1865 in een gedachtenwisseling met Marx naar aanleiding van een voorgenomen gemeenschappelijke verklaring in de pers, — is het „een laagheid, zich in naam van het industriëele proletariaat uitsluitend op de bourgeoisie te werpen, en daarnaast geen woord te reppen over de patriarchale ranseluitbuiting van het landelijke proletariaat door den grooten feodalen adel" („Briefwisseling", Bd. III, bl. 217).

In de periode van 1864—1870, toen het tijdperk van de voltooiïng der burgerlijk-demokratische revolutie in Duitschland, van den strijd der uitbuitersklassen in Pruisen en Oostenrijk voor deze of gene methode der voltooiïng van deze revolutie van boven af, zijn einde naderde, veroordeelde Marx niet alleen Lassalle, die met Bismarck op goeden voet had trachten te komen, maar wees hij ook Liebknecht te-recht, die in „Austrophilie" was vervallen en het partikularisme verdedigde; Marx eischte een revolutionaire taktiek, die even meedoogenloos den strijd tegen Bismarck als tegen de Austrophilen voerde, — een taktiek, die geen aanpassing moest zoeken bij de „overwinnaars", de Pruisische jonkers, doch onverwijld op-nieuw den revolutionairen strijd tegen hen moest opnemen, en wel op den grondslag, die door de militaire overwinningen der Pruisen tot stand was gebracht. („Briefwisseling", Bd. III, bl. 134, 136, 147, 179, 204, 210, 215, 418, 437, 440 en 441.) In het beroemde Adres [1]) van de Internationale, van 9 September 1870, waarschuwde Marx het Fransche proletariaat, niet te vroeg tot den opstand over te gaan; maar toen de opstand tòch uitbrak (1871) begroette Marx met geestdrift het „den hemel bestormende" revolutionaire initiatief der massa. (Brief van Marx aan Kugelmann.) [2]) Een nederlaag van de revolutionaire aktie bij zulk een stand van zaken, was, evenals in vele andere gevallen, bezien van af Marx' standpunt van het dialektische materialisme, in het algemeen verloop en den afloop van den proletarischen strijd het kleinste kwaad, in vergelijking met het prijsgeven van de eenmaal ingenomen positie, met een overgave zonder strijd: — zulk een overgave zou het proletariaat gedemoraliseerd en zijn strijdvaardigheid ondermijnd hebben. Marx, die heel goed de waarde kende van het uitbuiten van de wettelijke strijdmiddelen in tijdperken van den politieken stilstand, en de heerschappij van de burgerlijke legaliteit, veroordeelde in de jaren 1877 en 1878, na het uitvaardigen van de socialistenwet, zeer scherp de „revolutionaire fraze" van een Most; maar niet minder heftig, zoo niet nog heftiger, keerde hij zich tegen het opportunisme, dat zich toen-ter-tijd tijdelijk van de officiëele sociaal-demokratie meester maakte, toen deze niet onmiddellijk zich standvastig genoeg toonde, zich niet voldoende revolutionair gedroeg en niet voldoende bereid was, om in antwoord op de uitzonderingswet tot den illegalen strijd over te gaan. („Briefwisseling" Bd. IV, bl. 397, 404, 418, 422, 424; vergelijk ook de brieven aan Sorge.)

---

[1]) Zie: Marx. „Der Bürgerkrieg in Frankreich". — Red.

[2]) Marx, „Briefe an Kugelmann" (Elementarbücher", Bd. 4, bl. 97. — Red.

Bibliografie van het Marxisme

LITERATUUR-OPGAVE [1]).

Een volledige uitgave der werken en brieven van Marx bestaat tot heden niet. In het Russisch is een grooter deel van zijn werken vertaald dan in elke andere taal. De navolgende opsomming van deze geschriften is in chronologische volgorde opgesteld.

In het jaar 1841 valt Marx' proefschrift over de filosofie van Epikurus (opgenomen in de, na den dood van Marx uitgegeven „Letterkundige Nalatenschap" [2]); hierop wordt hier-onder nader teruggekomen). In dit proefschrift staat Marx nog geheel op idealistisch-Hegeliaansch standpunt. In het jaar 1842 vallen Marx' artikelen in de „Rheinische Zeitung" (Keulen) in het bijzonder zijn kritiek op de debatten over de vrijheid der pers in den 6den Rijnlandschen Landdag, vervolgens die over de wet op het stelen van hout, dan de artikelen ter verdediging van het losmaken der politiek van de theologie e.a. (gedeeltelijk in de „Letterkundige Nalatenschap" opgenomen). Hier vindt men reeds aanwijzingen voor den overgang van Marx van het idealisme naar het materialisme en van het revolutionaire demokratisme naar het kommunisme. In het jaar 1844 verschenen te Parijs onder de redaktie van Marx en Arnold Ruge de „Deutsch-Französische Jahrbücher" [3]), waarin deze ovregang voor goed tot stand komt. Bijzondere aandacht verdienen Marx' opstellen „Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, Einleitung" [4]) [behalve in de „Letterkundige Nalatenschap" ook als brochure verschenen], en „Zur Judenfrage" [5]) [dito].

In het jaar 1845 geven Marx en Engels te-zamen, te Frankfort a/d. M., het geschrift „Die Heilige Familie, Gegen Bruno Bauer und Konsorten" [6]) uit. In het voorjaar van 1845 vallen Marx' „Stellingen over Feuerbach" (opgenomen als Bijlage in Engels' brochure „Ludwig Feuerbach").

In de jaren 1845—1847 schreef Marx een reeks van artikelen (voor

---

[1]) De woorden, in deze bibiografie tusschen vierkante haakjes geplaatst, zijn door ons ingevoegd. — De opmerkingen over Russische vertalingen zijn geschrapt. — Red.

[2]) „Litterarische Nachlass" — Red.

[3]) „Duitsch-Fransche Jaarboeken" — Red.

[4]) Bijdrage tot de kritiek op Hegel's rechtsfilosofie: „Inleiding". — Red.

[5]) „Bijdrage tot het Jodenvraagstuk"; ook in het Nederlandsch verschenen. — Red.

[6]) „De heilige familie, Tegen Bruno Bauer en cons.". — Red.

het meerendeel nog niet verzameld en niet in het Russisch vertaald) in de navolgende koeranten: „Vorwärts" (Parijs); — „Deutsche Brüsseler Zeitung" 1847; — „Westphälische Dampfboot" (Bielefeld) 1845—1848; — „Gesellschaftsspiegel" (Elberfeld) 1846, — „La Réforme" (Parijs) e.a. In het jaar 1847 valt Marx' belangrijke boek tegen Proudhon „Das Elend der Philosophie, Antwort auf Herrn Proudhons „Philosophie des Elends" [1]). In 1848 verscheen te Brussel de „Rede über Freihandel", (waarvan een Russische vertaling bestaat), en dan te Londen, het in samenwerking met Friedrich Engels geschrevene, in bijna alle Europeesche en nog tal van andere talen vertaalde „Manifest der Kommunistische Partij" [2]).

Van 1 Juni 1848 tot 19 Mei 1849 kwam te Keulen de „Neue Rheinische Zeitung" uit, waarvan Marx feitelijk hoofdredakteur was. Zijn talrijke artikelen in dit dagblad, dat tot den huidigen dag het beste, onovertroffen orgaan van het revolutionaire proletariaat blijft, zijn nog niet verzameld en in volledige uitgave op-nieuw verschenen. De belangrijkste zijn in de „Letterkundige Nalatenschap" opgenomen. Als bijzondere brochure werd herhaaldelijk het, uit dit blad afkomstige opstel „Lohnarbeit und Kapital" [3]) uitgegeven. In het jaar 1849 gaf Marx te Keulen de brochure „Zwei politische Prozesse" [4]) uit (twee verdedigingstoespraken van Marx, die door de jury-leden van de aanklacht wegens persdelikt en opruiing tot gewapend verzet tegen de regeering werd vrijgesproken).

In het jaar 1850 gaf Marx te Hamburg zes nummers van het tijdschrift („Revue") „Neue Rheinische Zeitung" uit. De belangrijkste der daarin opgenomen opstellen zijn in de „Letterkundige Nalatenschap" opgenomen. Bijzondere aandacht verdienen de, door Engels in 1895 als brochure op-nieuw uitgegeven opstellen: „Die Klassenkämpfe in Frankreich, 1848—1850" [5]).

In het jaar 1852 verscheen te New-York de brochure van Marx: „Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte" [6]). In hetzelfde jaar

---

[1]) „De ellende der filosofie, in antwoord op des heeren Proudhon's „Filosofie der ellende". — Red.

[2]) Van het „Manifest der Kommunistisch Partij" bestaan in het Nederlandsch verschillende uitgaven, enkele daarvan in een aantal herdrukken; jongste uitgave: „Het Kommunistische Manifest" van Karl Marx en Friedrich Engels. Deel I van de Marxistische Bibliotheek, uitgave van het Agentschap Amstel, Amsterdam 1933.

[3]) Bestaat ook in Nederlandsche vertaling. — Red.

[4]) „Twee politieke processen". — Red.

[5]) „De klassenstrijden in Frankrijk". — Red.

[6]) „De achttiende Brumaire van Lodewijk Bonaparte" (Nederlandsche vertaling in de „Communistische Gids", Amsterdam). — Red.

te Londen de „Enthüllungen über den Kommunistenprozess in Köln"[1]).

Van Augustus 1851 tot 1862[2]) was Marx vast medewerker van het dagblad „The New York Tribune", waarin tal van zijn opstellen zonder onderteekening, redaktioneel, zijn verschenen. Bijzondere aandacht verdienen de artikelen „Revolutie en Kontra-revolutie in Duitschland", die na den dood van Marx en Engels in het Duitsch werden uitgegeven. Enkele van Marx' artikelen in de „Tribune" werden te Londen als afzonderlijke brochure uitgegeven, zooals b.v. dat over Palmerston, 1856, „Onthullingen over de diplomatieke geschiedenis der XVIIIde eeuw" (over de voortdurende materiëele afhankelijkheid van de Engelsche liberale ministers van Rusland) e.a. Na den dood van Marx publiceerde zijn dochter Eleanor Aveling een reeks der in de „Tribune" verschenen opstellen over het Oostersche vraagstuk onder den titel: „The Eastern question", Londen, 1897 („De Oostersche kwestie"). Tegen het einde van 1854 en gedurende het volgende jaar was Marx ook medewerker van de „Neue Oder-Zeitung" en in 1861—1862 van de Weener „Presse". Deze artikelen zijn niet verzameld en slechts voor een gedeelte herdrukt in „Die Neue Zeit", zooals ook talrijke brieven van Marx. Hetzelfde geldt ook voor Marx' artikelen in het blad „Das Volk" (Londen, 1859) over de diplomatieke geschiedenis van den Italiaanschen oorlog van 1859. In het jaar 1859 verscheen te Berlijn het geschrift van Marx: „Zur Kritik der politischen Oekonomie"[3]). In het jaar 1860 verscheen te Londen Marx' brochure „Herr Vogt".

In het jaar 1864 verscheen te Londen het door Marx geschreven „Adres (Toespraak) der Internationale Arbeiders-Associatie". Marx was de schrijver van tal van manifesten, oproepen en resoluties van den Generalen Raad der Internationale. Dit geheele materiaal is nog op geen stukken na bewerkt en nog niet eens verzameld. Een eerste poging daartoe is gedaan in het boek van G. Jaeck: „Die Internationale" [Leipzig, 1904], waarin o.m. eenige brieven van Marx en eenige, door hem vervaardigde ontwerp-resoluties zijn opgenomen. Tot de, door Marx opgestelde dokumenten der Internationale behoort het Adres van den Generalen Raad over de Parijsche Kommune, dat in 1871 te Londen als afzonderlijke brochure is verschenen onder den

---

[1]) „Onthullingen over het Kommunisten-proces te Keulen". — Red.

[2]) Engels geeft in zijn artikel over Marx in het „Handwörterbuch der Staatswissenschaften", Bd. VI, bl. 603, verkeerdelijk de jaren 1853—1860 aan. Desgelijks Bernstein in zijn artikel over Marx in de „Encyclopaedia Britannica". 11e druk, van 1911. Zie de, in 1913 uitgegeven „Briefwisseling" tusschen Marx en Engels. — Red.

[3]) „Bijdrage tot de kritiek op de staathuishoudkunde". — Red.

titel: „Der Bürgerkrieg in Frankreich". In het tijdperk 1862—1874 valt de briefwisseling tusschen Marx en Kugelmann, lid der Internationale.

In het jaar 1867 verscheen te Hamburg Marx' hoofdwerk: „Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie", Bd. I [1]). Het tweede en het derde deel werden, na Marx' dood, in 1885 en 1894 door Engels uitgegeven.

In het jaar 1876 nam Marx deel aan de samenstelling van Engels' „Anti-Dühring" („Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft") [2]), in zooverre hij het handschrift van het geheele werk dóórlas en bovendien nog zelf het geheele hoofdstuk over de geschiedenis der staathuishoudkunde schreef.

Later, na den dood van Marx, werden de navolgende geschriften van Marx uitgegeven: — „Randglossen zum Programm der Deutschen Arbeiterpartei" [3]) („Die Neue Zeit", 1890—'91, Nr. 18); „Lohn, Preis und Profit" [4]) (Voordracht gehouden op 26 Juni 1865, „Die Neue Zeit", XVI, 2, 1897—'98; De „Literarische Nachlass von K. Marx, F. Engels en F. Lassalle", drie deelen, Stuttgart, 1902; „Briefe und Auszüge aus Briefen van J. Ph. Becker, J. Dietzgen, F. Engels, K. Marx e.a., aan F. A. Sorge e.a." [5]); „Theorien über den Mehrwert" [6]), drie banden in vier deelen, Stuttgart, 1905—1910, uitgegeven door Kautsky, het handschrift van het vierde deel van „Das Kapital" uitmakend.

In het jaar 1913 verscheen te Stuttgart in vier groote banden: „Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx", met 1386 brieven uit den tijd van September 1844 tot den 10den Januari 1883, die een buitengewoon rijk en kostbaar materiaal voor de studie van den levensloop en de inzichten van Karl Marx bieden. In het jaar 1917 verscheen in twee deelen „Verzamelde Geschriften van K. Marx und Engels, 1852 tot 1862" (Duitsche uitgave van N. Rjasanow).

Ten besluit van deze opsomming van Marx' werken moet nog worden opgemerkt, dat tal van kleinere artikelen en afzonderlijke

---

[1]) „Het Kapitaal. Kritiek der Staathuishoudkunde", 1e Deel. Er bestaat een, minder bevredigende Nederlandsche vertaling van F. v. d. Goes (Wereld-Bibliotheek, 2 dln.). — Red.

[2]) Des heeren Eugeen Dühring's Omwenteling der Wetenschap". — Red.

[3]) „Rand-opmerkingen bij het program der Duitsche Arbeiderspartij". — Red.

[4]) „Loon, prijs en winst"; hiervan bestaat ook een Nederlandsche vertaling. — Red.

[5]) „Brieven en Uittreksels van brieven v. J. Ph. Becker enz." - Red.

[6]) „Theorieën van de meerwaarde". — Red.

brieven, voor het meerendeel in „Die Neue Zeit", „Vorwärts" en in andere sociaal-demokratische periodieken in het Duitsch verschenen, hier niet zijn genoemd; ook de lijst van in Russische vertaling aanwezige werken van Marx, voornamelijk der in de jaren 1905 en 1906 verschenen brochuren, is ongetwijfeld niet volledig.

* * *

De litteratuur over Marx en het Marxisme is buitengewoon uitgebreid. Hier halen we het voornaamste aan. We verdeelen de schrijvers in drie hoofdgroepen: Marxisten, die in het wezen der zaak op het standpunt van Marx staan; burgerlijke schrijvers, die in het wezen der zaak vijandig tegenover het Marxisme staan; en revisionisten, die beweren, de grondslagen van het Marxisme in meerderen of mindere maat te aanvaarden, maar deze in werkelijkheid door burgerlijke opvattingen vervangen. Als speciaal Russische variëteit van het revisionisme moet het standpunt, dat de Narodniki ten opzichte van Marx innemen, worden beschouwd. Werner Sombart haalt in zijn „Beitrag zur Bibliographie des Marxismus"[1]) (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, XX, Afl. 2, 1905, bl. 413—430) een op verre na niet volledige lijst van 300 titels aan. Ter aanvulling neme men de inhoudsopgaven van „Die Neue Zeit" voor 1883—1907 en de daarop volgende jaren. Verder Joseph Stammhammer, „Bibliographie des Sozialismus und Kommunismus", Bd. I—III, Jena, 1893—1909. Voor een, tot in onderdeelen afdalende bibliografie van het Marxisme kan nog worden verwezen naar de „Bibliographie der Sozialwissenschaften", Berlijn, Jaargang I, 1905 e.v. Zie ook N. A. Roebakin, „Onder boeken" [Russisch], Bd. II, 2e dr. Hier laten we alleen het belangrijkste volgen.

Voor de levensbeschrijving van Marx moet in de eerste plaats worden verwezen naar de, door Bracke in 1878 te Brunswijk uitgegeven artikelen van F. Engels uit den „Volkskalender", en naar het artikel van Engels in het „Handwörterbuch der Staatswissenschaften" (3de druk), Bd. VI, bl. 600—603. Verder: — W. LIEBKNECHT, „Karl Marx zum Gedächtniss"[2]), Neurenburg 1896. P. LAFARGUE, „Karl Marx; persoonlijke herinneringen". W. Liebknecht „Karl Marx", 2e druk. P. Lafargue, „Mijn herinneringen aan Karl Marx", „Die Neue Zeit" (1890—'91), IX, I. **Ter herinnering aan Karl Marx** (Russisch), St. Petersburg, 1908, 410 blz. — een verzameling van opstellen van J. Newsorow, N. Posjkow, W. Basarow, J. Steklow, A. Finn

---

[1]) „Bijdrage tot de bibliografie van het Marxisme". — Red.

[2]) „Karl Marx, ter herinnering"; ook in het Nederlandsch verschenen. — Red.

—Jenotajewski. FRANZ MEHRING, „Karl Marx" (4e dr., Leipzig 1925) [1]). Een omvangrijke Marx-biografie, in het Engelsch geschreven door den Amerikaanschen socialist Spargo (SPARGO, „Karl Marx, his life and his work" [2]), Londen, 1911) is weinig bevredigend. Een algemeen overzicht over het werk van Marx vindt men bij KARL KAUTSKY: „Die historische Leistung von Karl Marx. Zum 25. Todestage des Meisters" [3]), Berlin, 1908. Zie ook de populaire brochure van CLARA ZETKIN: „Karl Marx und sein Lebenswerk" [4]), verschenen in 1913. — Herinneringen aan Marx: die van ANNENKOV, in het tijdschrift „Wjestnik Jewropy", 1880, Nr. 4 (en „Herinneringen", Bd. III, „Een belangrijk tiental jaren", St. Petersburg 1882), verder van KARL SCHURZ in het tijdschrift „Roeskoje Bogatstwo", 1906, Nr. 12, en van M. KOWALEVSKI in „Wjestnik Jewropy", 1909, afl. 6 e.v.

De beste uiteenzetting van de filosofie van het Marxisme en het historisch materialisme is te vinden bij G. V. Plechanow, „Twintig jaren", St. Petersburg, 1909, 3e dr.; „Van de Verdediging tot den Aanval", St. Petersburg, 1910; „De fundamenteele vraagstukken van het Marxisme", St. Petersburg, 1908 (Stuttgart 1910); „Kritiek op onze Kritici", St. Petersburg, 1906; — „Over het vraagstuk van de Ontwikkeling der geschiedenis van de monistische geschiedenis-opvatting", St. Petersburg, 1908 e.a.

ANTONIO LABRIOLA, „Over het vraagstuk van de materialistische geschiedenis-opvatting", van denzelfden schrijver: „Het historisch materialisme en de filosofie". FRANZ MEHRING, „Over historisch materialisme", dezelfde, „Die Lessinglegende". Zie ook CH. ANDLER (niet-Marxist), „Het Kommunistisch Manifest, Geschiedenis, Inleiding, Kommentaar". St. Petersburg, 1906. Verder: „Het historisch-materialisme", een verzamelwerk met opstellen van Engels, Kautsky, Lafargue en vele anderen. St. Petersburg, 1908. L. AXELROD, „Filosofische schetsen. Een antwoord op de filosofische kritici van het historisch materialisme", St. Petersburg, 1906. Een speciale verdediging van de mislukte afwijkingen van het Marxisme bij Dietzgen door F. UNTERMANN, „Die logischen Mängel des engeren Marxismus" [5]), München, 1910 (753 bl., een omvangrijk, maar niet als ernstig te beschouwen werk). HUGO RIEKES, „Die philosophische

---

[1]) Ook in Nederlandsche vertaling verschenen. — Red.

[2]) „K. Marx, zijn leven en zijn werk". — Red.

[3]) „Het werk van Marx in het licht der geschiedenis, Bij het 25e sterfjaar van den meester". — Red.

[4]) „Karl Marx en zijn levenswerk". — Red.

[5]) „De logische gebreken van het Marxisme in engeren zin". — Red.

Wurzel des Marxismus"[1]) in het „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft", Jahrg. 62, 1906, Afl. 3, bl. 407—432, — het belangwekkende werk van een tegenstander van Marx' inzichten, waarin hun filosofische geslotenheid van materialistisch standpunt wordt aangetoond. BENNO ERDMANN, „Die philosophischen Voraussetzungen der materialistischen Geschichtsauffassung"[2]), in het „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung, und Volkswirtschaft" (Schmollers Jahrbuch), 1907, Afl. 3, bl. 1—56, — samenvatting van de filosofische aanmerkingen tegen het Marxisme, zeer nuttige formuleering van eenige grondstellingen van het filosofische materialisme van Marx en samenvatting der bestrijdingen, bekeken van het gangbare standpunt van het Kantianisme en van het agnosticisme in het algemeen. R. STAMMLER (Kantiaan), „Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung"[3]), 2de druk, Leipzig 1906 WOLTMANN (eveneens Kantiaan), „Der historische Materialismus" (Russische vertaling 1901). VORLAENDER (óók een Kantiaan), „Kant en Marx" [Russisch], St. Petersburg 1909. Zie ook de polemiek tusschen A. Bogdanow, W. Basarow e.a. („Schetsen in verband met de filosofie van het Marxisme", St. Petersburg, 1908. A. BOGDANOV, „De val van een groot afgod", Moskou, 1909 en andere geschriften), W. ILJIN („Materialisme en Empiriokriticisme"), St. Petersburg, 1909. Over historisch materialisme en ethiek: K. KAUTSKY, „Ethik und materialistische Geschichtsauffassung"[4]), en talrijke andere werken van Kautsky. Verder L. B. BOUDIN „Das theoretische System von Karl Marx"[5]), Stuttgart, 1909. HERMAN GORTER, „Het Historisch Materialisme", [Duitsche uitgave], Stuttgart, 1909.

Onder de werken, geschreven door tegenstanders van het Marxisme, vestigen wij de aandacht op: TOEGAN-BARANOWSKI, „De theoretische grondslagen van het Marxisme" [Russisch], St. Petersburg, 1907. S. POKROPOWITSJ, „Bijdrage tot een kritiek op Marx" [Russisch], St. Petersburg 1901. HAMMACHER, „Das philosophisch-ükonomische System des Marxismus"[6]), (Leipzig, 1910, 730 blz. — een citaten-verzameling). W. SOMBART, „Socialisme en sociale beweging in de XIXe eeuw. MAX ADLER (Kantiaan), „Kausalität und

---

[1]) „De filosofische wortel van het Marxisme". — Red.

[2]) „De filosofische voorwaarden van de materialistische geschiedenis-opvatting. — Red.

[3]) Ekonomie en recht volgens de materialistische geschiedenis-opvatting. — Red.

[4]) „Zedeleer en materialistische geschiedenis-opvatting". — Red.

[5]) Uit het Engelsch vert.: „Het theoretische stelsel van K. Marx"

[6]) „Het filosofisch-ekonomisch systeem van het Marxisme". — Red.

Teleologie"[1]) (Weenen, 1909, in de „Marx-Studien") en „Marx als Denker" (Berlijn, 1908).

Aandacht verdient een boek van den idealist en hegeliaan GIOVANNI GENTILE, „La filosofia di Marx"[2]), (Pisa, 1899); de schrijver wijst op eenige belangrijke kanten van de materialistische dialektiek van Marx, die gewoonlijk aan de aandacht van Kantianen, positivisten enz. ontsnappen; eveneens het werk van LEVY: „Feuerbach", dat handelt over een van de belangrijkste filosofische voorgangers van Marx. Een nuttige citatenverzameling uit een reeks van werken van Marx geeft TSJERNYSJOW, „Notitie-boekje van den Marxist", St. Petersburg, Uitgeverij „Djelo", 1908.

Over de ekonomische leer van Marx: — K. KAUTSKY, „Karl Marx' ökonomische Lehren"[3]); eveneens van Kautsky: „Die Agrarfrage" „Das Erfurter Program"[4]) en tal van brochures. Vergelijk nog Bernstein: „Die ökonomischen Lehren von Karl Marx. Der III. Band des „Kapital"[5]). — GABRIEL DEVILLE, „Het Kapitaal" (uiteenzetting van het 1ste deel van „Das Kapital").

Vertegenwoordiger van het z.g. revisionisme in het agrarisch vraagstuk in de rijen der Marxisten is E. DAVID: „Sozialismus und Landwirtschaft". Voor kritiek op het revisionisme zie: W. ILJIN, „De agrarische kwestie", Deel I [Russisch], St. Petersburg 1908; eveneens van W. ILJIN: „De ontwikkeling van het kapitalisme in Rusland" 2de dr. [Russisch], St. Petersburg 1908. **Van denzelfde:** „Ekonomische Studies en Artikels" [Russisch], 1899. W. ILJIN: „Nieuwe feiten in verband met de ontwikkelingswetten van het kapitalisme in den landbouw", afl. 1 [Russisch], 1917. Toepassing van de inzichten van Marx (met eenige afwijkingen) op de nieuwste feiten in de Fransche agrarische verhoudingen bij COMPERE-MOREL, „La question agraire et le socialisme en France"[6]), Parijs 1912, 455 bl. Een verdere ontwikkeling van de ekonomische opvattingen van Marx, toegepast op de nieuwste verschijnselen van het ekonomische leven, bij HILFERDING „Das Finanzkapital"[7]) (een korrektie van de wezenlijke fouten van den schrijver in zijn opvattingen der waarde-theorie vindt men

---

[1]) „De leer van oorzaak en doel". — Red.

[2]) „De filosofie van Marx". — Red.

[3]) „De ekonomische leer van Karl Marx". — Red.

[4]) „De agrarische kwestie", „Het Erfurter program" (het laatste werk bestaat ook in Nederlandsche vertaling). — Red.

[5]) „De ekonomische leer van Karl Marx. Het derde deel van „Het Kapitaal". — Red.

[6]) „De agrarische kwestie en het socialisme in Frankrijk". — Red.

[7]) „Het financiers-kapitaal". — Red.

bij Kautsky in „Die Neue Zeit". „Gold, Papier und Ware", XXX I. bl. 837 en 886). W. ILJIN, „Het imperialisme als jongste etappe van het Kapitalisme"[1]), 1917. In het wezen der zaak rakende punten van het Marxisme afwijkend, P. Maslow, in zijn „Agrarische kwestie" (2 dln. [Russisch], en in zijn „Theorie der ontwikkeling der ekonomie" [Russisch], St. Petersburg, 1910).

Voor de kritiek op enkele van deze afwijkingen zie Kautsky in „Die Neue Zeit", XXIX, 1, 1911, „Malthusianismus und Sozialismus".

Kritiek op de ekonomische leer van Marx van het standpunt der, onder de burgerlijke professoren zeer verbreide „Grenznutzen-theorie"[2]): BÖHM-BAWERK, „Zum Abschlusz des Marxschen Systems" (Berlin, 1896, in de „Staatswissenschaftliche Arbeiten. Festgabe für K. Knies"[3]); van denzelfden schrijver: „Kapital und Kapitalzins"[4]), 2e dr., Innsbruck, 1900—1902, 2 dln. Zie verder RIEKES, „Wert und Tauschwert", 1899[5]); v. BORTKIEWICZ, „Wertrechnung und Preisrechnung im Marxschen System"[6]) („Archiv für Sozialwissenschaft 1906—'07); LEO VON BUCH, „Ueber die Elemente der politischen Oekonomie. Die Intensität der Arbeit, Wert und Preis"[7]). Een ontleding van Eöhm-Bawerk's kritiek op Marx van Marxistisch standpunt geeft HILFERDING, „Böhm-Bawerks Marx-Kritik" („Marx-Studien", Bd. I, Weenen, 1909) en kleinere artikelen in „Die Neue Zeit".

Ten aanzien van het thema van de twee voornaamste richtingen in uitleg en ontwikkeling van het Marxisme, — de „revisionistische" en de radikale („orthodoxe"), zie men: EDUARD BERNSTEIN, „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie"[8]) (Stuttgart, 1899); **van denzelfden schrijver,** „Uit geschiedenis en theorie van het socialisme". Hij wordt bestreden door Kautsky.

---

[1]) Verschenen als deel VIII in deze uitgave van Lenin's werken onder den oorspronkelijken titel: W. I. Lenin, „Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme". — Red.

[2]) Gransnuttigheids-theorie, d.w.z. de ekonomische theorie, die leert, dat de waarde van een goed bepaald wordt door de grens van zijn nuttig gebruik. — Red.

[3]) „Het laatste woord en aanzien van het stelsel van Marx", in „Werken op het gebied der staatswetenschap. Feestgave voor K. Knies". — Red.

[4]) „Kapitaal en Kapitaalrente". — Red.

[5]) „Waarde en ruilwaarde".

[6]) „Berekening van waarde en prijs in 't systeem van Marx". - Red.

[7]) „Over de elementen der staathuishoudkunde. De intensiviteit van den arbeid, waarde en prijs". — Red.

[8]) „De voorwaarden van het socialisme en de taak der sociaaldemokratie". Ook in het Nederlandsch verschenen. — Red.

„Bernstein und das sozialdemokratische Programm" (Stuttgart, 1899).

Uit de Fransche Marxistische litteratuur vermelden wij JULES GUESDE, „Quatre ans de luttes de classes", „En Garde", „Questions d'hier et d'aujourd'hui", Paris, 1911 [1]). P. LAFARGUE, „Le déterminisme économique. La méthode historique de Karl Marx" [2]) (Paris 1909). — ANT. PANNEKOEK, „Twee tendenzen in de arbeidersbeweging".

Op het stuk van de akkumulatie-theorie van Marx een nieuw werk van ROSA LUXEMBURG, „Die Akkumulation des Kapitals" [3]), Berlijn, 1913); ontleding van haar onjuiste uitlegging van Marx' theorie bij OTTO BAUER, „Die Akkumulation des Kapitals" („Die Neue Zeit" 1913, XXXI, 1, bl. 831 en 862); G. EKSTEIN, in „Vorwärts", en PANNEKOEK in de „Bremer Bürgerzeitung", 1913.

Uit de oude Russische litteratuur over Marx:

B. TSJTSJERIN, „De Duitsche Socialisten", in het Verzamelwerk der staatswetenschappen van Besobrasow, St. Petersburg 1888, en de „Geschiedenis der politieke leerstellingen", 5e deel, blz. 156, Moskou 1902. De weerlegging daarvan door SIEBER, „De Duitsche ekonomen, bezien door de bril des heeren Tsjitsjerin", in de „Verzamelde Werken", deel II, St. Petersburg, 1900; verder G. SLONIMSKI, „De ekonomische leer van Karl Marx", St. Petersburg 1898; N. SIEBER, „David Ricardo en Karl Marx, in hun sociaal-ekonomisch onderzoek", St. Petersburg 1885, en „Verzamelde Werken", deel II, St. Petersburg 1900. Een recensie van I. KAUFMANN (I. K-n) van het „Kapital" in de „Wjestnik Jewropy", 18'72, Nr. 5; — interessant, omdat Marx in het nawoord tot den tweeden druk van het „Kapital" de opmerkingen van I. K-n en de door hem gegeven beschrijving van zijn materialistisch-dialektische methode als juist verklaarde.

Russische narodniki over het Marxisme: N. K. MICHAILOWSKI, in de „Roeskoje Bogatstwo", 1894, Nr. 10; 1895, Nr. 1 en 2, opgenomen in de „Verzamelde Werken". — „Over de kritische aanteekeningen" van P. STROEWE (St. Petersburg 1894. — Deze analyseert A. TOELIN (W. Iljin) van uit Marxistisch standpunt in „Materiaal ter karakteriseering van onze ekonomische Ontwikkeling" (St. Petersburg 1895, vernietigd door de censuur, herdrukt bij W. ILJIN „12 Jaar", St. Petersburg 1908). Verder uit de literatuur der Narodniki: W. W., „Onze richtingen", St. Petersburg 1892; van denzelfden schrijver, „Van de jaren '70 tot 1900". St. Petersburg 1907. NIKOLAI-

---

[1]) „Vier jaren klassenstrijd", „Op wacht", „Vraagstukken van gisteren en vandaag". — Red.

[2]) „Het ekonomische determinisme. De historische methode van Marx". — Red.

[3]) „De akkumulatie [ophooping] van het kapitaal". — Red.

ON, „Studies over onze maatschappelijke ekonomie van na de hervorming", St. Petersburg 1893. W. TSJERNOW, „Het Marxisme en de agrarische kwestie", St. Petersburg 1906; **van denzelfden schrijver,** „Filosofische en sociologische studies", St. Petersburg 1907.

Behalve de Narodniki halen wij nog aan: N. KAREJEW, „Oude en nieuwe studies van het historisch materialisme", St. Petersburg, 1896; 2e druk, 1913, onder den titel „Kritiek van het ekonomische materialisme"; MASARIJK, „De filosofische en sociologische grondslagen van het Marxisme" (Russisch), Moskou 1900; CROCE, „Het historisch materialisme en de marxistische ekonomie" (Russisch), St. Petersburg 1902.

Voor de juiste beoordeeling van de opvattingen van Marx is de kennis van de werken van zijn naasten geestverwant en medewerker FRIEDRICH ENGELS onmisbaar. Men kan het Marxisme niet begrijpen, en niet zijn gesloten karakter weergeven, zonder met **al** de werken van Engels vertrouwd te zijn.

Marx-kritiek van anarchistisch standpunt: W. TSJERKESOW, „De leer van het Marxisme", St. Petersburg, 1905, 2 dln.; B. TUCKER, „In plaats van een boek"; SOREL (syndikalist), „Sociale studies over de moderne ekonomie".

AANHANGSEL

(Uit artikelen en andere publikaties van Lenin.)

I.

DRIE BRONNEN EN DRIE BESTANDDEELEN VAN HET MARXISME.

(Artikel, verschenen in „Proswestjenië", Nr. 3, van Maart 1913.)

De leer van Marx wekt over de geheele beschaafde wereld de verbitterdste vijandschap en den grootsten haat van geheel de burgerlijke (zoowel de officiëele als de liberale) wetenschap, tegen zich op. Zij zien in het Marxisme een soort van „schadelijke sekte". Een andere houding is ook niet te verwachten, omdat in een maatschappij, die op den klassenstrijd is opgebouwd, een „onpartijdige" sociale wetenschap niet kan bestaan. Geheel de officiëele en de liberale wetenschap verdedigt, elk op haar eigen manier, de loonslavernij; het Marxisme heeft deze slavernij evenwel den onverzoenlijken oorlog verklaard. Wie in een maatschappij der loonslavernij een onpartijdige wetenschap verwacht, maakt zich aan juist zulk een dwaze naïviteit schuldig als b.v. degene, die van een fabrikant onpartijdigheid verwacht in de kwestie, of men niet het loon der arbeiders behoort te verhoogen door de winst van het kapitaal te verminderen.

Maar dit is niet alles. De geschiedenis der filosofie en de geschiedenis der sociologie toonen ten duidelijkste aan, dat in het Marxisme niets is vervat, wat ook maar gelijkt op een „sekteleer", in de beteekenis van de een-of-andere afgesloten, versteende leer, ontstaan ter zijde van den grooten weg der ontwikkeling van de wereldbeschaving. In tegendeel: geheel de genialiteit van Marx bestaat juist in het feit, dat hij antwoord gaf op de vragen, die de meest vooruitstrevende denkers der menschheid reeds hadden gesteld. Zijn leer ontstond als onmiddellijke, rechtstreeksche **voortzetting** van de leer der meest op den voorgrond komende vertegenwoordigers der filosofie, van de ekonomie en het socialisme.

De leer van Marx is almachtig, omdat zij juist is. Ze is een alle vragen beantwoordende, in zichzelf afgerond geheel. Zij geeft den

menschen een gesloten wereldbeschouwing, die in strijd is met elk bijgeloof, elke reaktie, elke rechtvaardiging van burgerlijke onderdrukking. Ze is de rechtmatige erfgename van het beste, dat de menschheid in de XIXde eeuw in de gedaante der Duitsche wijsbegeerte, der Engelsche ekonomische wetenschap en van het Fransche socialisme heeft voortgebracht.

Bij deze drie bronnen en ter-zelfder-tijd bestanddeelen van het Marxisme, zullen wij in het kort stil staan.

I.

De filosofie van het Marxisme is het **materialisme.** In den loop van geheel de nieuwste geschiedenis van Europa, en in het bijzonder op het einde van de XVIIIde eeuw in Frankrijk, waar zich de beslissende strijd tegen al de middeleeuwsche overblijfsels, tegen het feodalisme in de instellingen en de denkbeelden voltrok, gaf het materialisme het bewijs, dat het de eenige konsekwente filosofie was, die met alle leerstellingen van de natuurwetenschap overeenstemt en vijandig staat tegenover het bijgeloof, de schijnheiligheid enz. De vijanden der demokratie streefden er dientengevolge uit alle macht naar, het materialisme te „weerleggen", te ondermijnen, te belasteren, en zij namen de verschillende vormen van het wijsgeerige idealisme in bescherming, dat, op de een of andere wijze, steeds tot verdediging of ondersteuning van den godsdienst leidt.

Marx en Engels hebben altoos op de meest besliste wijze het wijsgeerige materialisme verdedigd en hebben er herhaaldelijk op gewezen, hoe volstrekt onjuist elke afwijking van deze grondslag is. Het duidelijkst en het uitvoerigst zijn hun opvattingen neergelegd in de werken van Engels: „Ludwig Feuerbach" en de „Anti-Dühring" die — juist als het „Kommunistische Manifest" — in de woning van ieder klassebewust arbeider zijn te vinden.

Marx bleef echter niet bij het materialisme van de XVIIIde eeuw staan, hij bracht de wijsbegeerte tot verdere ontwikkeling. Hij verrijkte haar met de veroveringen van de Duitsche klassieke filosofie, in het bijzonder van het stelsel van Hegel, dat van zijn kant weer tot het materialisme van Feuerbach had geleid. Het belangrijkste van deze veroveringen is de **dialektiek**, d.w.z. de volledigste, diepzinnigste en van eenzijdigheid meest vrijë leer der ontwikkeling, de leer van de betrekkelijkheid van het menschelijke weten, dat ons een spiegelbeeld van de zich eeuwig ontwikkelende materie biedt. De nieuwste ontdekkingen van de natuurwetenschap — radium, elektronen, ontbinding der elementen — hebben het dialektische materialisme van Marx op merkwaardige manier bevestigd — trots de

leerstellingen van de burgerlijke wijsgeeren met hun „nieuwe" terugkeer naar het oude en vergane idealisme.

Marx sluit het wijsgeerige materialisme af, door het te verdiepen en te ontplooïen. Hij breidde de natuurkennis van het materialisme tot de wetenschap der **menschen-maatschappij** uit. Een geweldige verovering van het wetenschappelijke denken bleek het **historisch materialisme** van Marx te zijn. De chaos en de willekeur, die tot dusver in de opvattingen over geschiedenis en politiek hadden geheerscht, werden nu op treffende wijze door een, als een geheel gegoten en vast in elkaar sluitende wetenschappelijke theorie vervangen, die aantoonde, hoe uit een vorm van het maatschappelijke leven, als gevolg van het groeiën der produktiekrachten, een andere, hoogere vorm ontstaat, — b.v. het kapitalisme uit de lijfeigenschap voortspruit.

Juist zooals het kenvermogen van den mensch de onafhankelijk van hem bestaande natuur (d.w.z. de zich ontplooiënde materie) weerspiegelt, weerspiegelt de **maatschappij-kennis** van den mensch (d.w.z. de onderscheidene wijsgeerige, godsdienstige en politieke enz. opvattingen en leerstellingen) den **ekonomischen opbouw** der maatschappij. De politieke instellingen zijn de bovenbouw van het ekonomische fundament. Wij zien b.v., hoe de verschillende politieke vormen van de huidige Europeesche staten dienen om de heerschappij der bourgeoisie over het proletariaat te bevestigen.

De wijsbegeerte van Marx is het voltooide wijsgeerige materialisme, dat aan de menschheid — doch in het bijzonder aan de arbeidersklasse — een machtig middel voor het kenvermogen heeft geschonken.

II.

Toen Marx had ingezien, dat de ekonomische bouw de grondslag is, waarop de politieke bovenbouw zich verheft, wijdde hij de allergrootste aandacht aan de studie van dezen ekonomischen bouw. Het voornaamste werk van Marx — „Das Kapital" — is gewijd aan de studie van den ekonomischen bouw van de huidige, dus kapitalistische maatschappij.

De klassieke politieke ekonomie kwam vóór Marx tot ontwikkeling in Engeland, — het meest ontwikkelde kapitalistische land. Adam Smith en David Ricardo, die den ekonomischen bouw onderzochten, legden de grondslagen voor de **arbeids-waardetheorie.** Marx zette hun werk voort. Hij schiep voor deze theorie een vast fundament en ontwikkelde haar konsekwent verder. Hij toonde aan, dat de waarde van elke waar, van welke soort ze ook mocht zijn, bepaald wordt door de hoeveelheid van den maatschappelijk noodzakelijken arbeidstijd, die tot het voortbrengen van de waar vereischt wordt.

Waar de burgerlijke ekonomisten een onderlinge verhouding van dingen zagen (ruil van waar tegen waar), onthulde Marx een **onderlinge verhouding van menschen.** De waren-ruil brengt de verbinding tusschen de afzonderlijke producenten door middel van de markt tot uitdrukking. De beteekenis van het **geld** is, dat deze verbinding steeds nauwer wordt, doordat het geheel het ekonomische leven der afzonderlijke producenten tot een enkel, onverbrekelijk geheel maakt. Het **kapitaal** beteekent een verdere ontwikkeling van deze verbindingen: ook de arbeidskracht van den mensch wordt een waar. De loonarbeider verkoopt zijn arbeidskracht aan den eigenaar van den grond, van de fabriek, van de arbeidsmiddelen. Een gedeelte van den arbeidsdag heeft de arbeider noodig om de noodzakelijke uitgaven voor levensonderhoud voor zich en zijn gezin te dekken (arbeidsloon); de rest van den dag zwoegt de arbeider zonder betaling: — hij schept **meerwaarde** voor den kapitalist. Deze meerwaarde is de bron van de winst, de bron van den rijkdom der kapitalistenklasse.

De leer van de meerwaarde is de hoeksteen van de ekonomische theorie van Marx.

Het door den arbeid van den arbeider geschapen kapitaal drukt de arbeiders neer, door het kleinbedrijf te verwoesten en het leger der werkloozen in het leven te roepen. In de industrie springt de overwinning van het groot-bedrijf in het oog, doch ook in den landbouw zien wij hetzelfde: het overwicht van de groot-kapitalistische exploitatie van den grond neemt toe, het gebruik van machines neemt toe, het boeren-bedrijf geraakt in den strop van het geld-kapitaal, het degradeert en valt uit elkaar onder den druk der achterlijke techniek. In den landbouw vertoont zich de ondergang van het kleinbedrijf in andere vormen, maar de ondergang zelf is een onbetwistbaar feit.

Door het vernietigen van de kleine produktie geraakt het kapitaal tot verhooging van het voortbrengingsvermogen van den arbeid en schept het een monopolistische positie voor de verbonden der grootste kapitalisten. De produktie zelf krijgt een voortdurend sterker maatschappelijk karakter. Honderdduizenden en millioenen van arbeiders worden met elkaar verbonden tot een planmatig ekonomisch organisme, terwijl een handvol van kapitalisten zich het produkt van dien gemeenschappelijken arbeid toeëigent. De anarchie der produktie, de krisissen, de dolle jacht op markten, de onzekerheid van bestaan voor de volksmassaas nemen toe.

Door de afhankelijkheid der arbeiders van het kapitaal grooter te maken, schept de kapitalistische orde de geweldige kracht van den vereenigden arbeid.

Marx volgde de ontwikkeling van het kapitalisme van het eerste begin van het warenverkeer, van de eenvoudige ruil, tot zijn hoogste vormen, tot de groot-industrie.

En de ervaring van al de kapitalistische landen, de oude zoowel als de nieuwe, toont de juistheid van deze leer van Marx, met een van jaar tot jaar groeiende duidelijkheid, aan een voortdurend grooter getal van arbeiders.

Het kapitalisme heeft over de geheele wereld overwonnen, maar deze overwinning is niets anders dan het voorspel van de zegepraal van den arbeid over het kapitaal.

III.

Toen het feodalisme ten val werd gebracht en de „vrijë" kapitalistische maatschappij het licht der wereld aanschouwde, werd plotseling ontdekt, dat deze vrijheid een nieuw stelsel van onderdrukking en uitbuiting der arbeiders beteekent. Onmiddellijk ontstonden verschillende socialistische leerstelsels als weerspiegeling van deze onderdrukking en als protest daartegen. Maar het oorspronkelijke socialisme was een **utopisch** socialisme. Het kritiseerde de kapitalistische maatschappij, veroordeelde en vervloekte haar; het droomde van haar vernietiging, fantaseerde over een betere orde, trachtte de rijken van de onzedelijkheid der uitbuiting te overtuigen.

Maar het utopisch socialisme was niet in staat, een werkelijken uitweg aan te wijzen. Het kon evenmin het bestaan van de loonslavernij onder het kapitalisme verklaren als de wetten van de ontwikkeling hiervan onthullen en de **maatschappelijke kracht** ontdekken, die het vermogen zou hebben, een nieuwe maatschappij te scheppen.

Inmiddels hebben de stormachtige revoluties waarmee de ondergang van het feodalisme, overal in Europa en in het bijzonder in Frankrijk werd begeleid, met steeds grootere duidelijkheid onthuld, dat de **klassenstrijden** de grondslag van gansch de ontwikkeling, en de beweegkracht daarvan zijn.

Geen enkele overwinning der politieke vrijheid op de feodale heeren kon zonder hun woedend verzet bevochten worden. Geen enkel kapitalistisch land veroverde zich een min-of-meer vrij, democratisch fundament, zonder dat tusschen de onderscheidene klassen van de kapitalistische maatschappij een strijd op leven en dood had plaats gevonden.

De genialiteit van Marx bestaat in het feit, dat hij eerder dan alle anderen in staat was, hieruit de gevolgtrekkingen af te leiden en konsekwent verder door te trekken, die ons door de geschiedenis van

de geheele wereld worden geleerd. Deze gevolgtrekking is de leer van den **klassenstrijd.**

De menschen waren steeds de onnoozele offers van bedrog en zelfbedrog in de politiek, en ze zullen het altijd zijn, zoolang zij niet achter de moreele, religieuze, politieke, sociale frazen, verklaringen en beloften **de belangen** van deze of gene klassen leeren ontdekken.

De aanhangers van de hervormingen en verbeteringen zullen altijd door de verdedigers van het oude bij den neus worden genomen, zoolang zij niet zullen beseffen, dat iedere oude instelling, hoe zonderling en vergaan ze hun ook mag toeschijnen, door de krachten van deze of gene heerschende klasse in stand wordt gehouden. En, om het verzet dezer klassen te breken, bestaat er **slechts één middel:** — binnen het kader der ons omgevende maatschappij zelf zulke krachten te ontdekken, geestelijk te ontwikkelen en voor den strijd te organiseeren, die in staat — en ten gevolge van hun maatschappelijke positie **gedwongen** — zijn om op te treden als de kracht, die bij machte is, het oude ten val te brengen en het nieuwe voort te brengen.

Alleen het wijsgeerige materialisme van Marx wees het proletariaat den weg uit de geestes-slavernij, waarin alle onderdrukte klassen tot dusver smachtten. Alleen de ekonomische theorie van Marx openbaarde de werkelijke positie van het proletariaat in de algemeene ontwikkeling van het kapitalisme.

In de geheele wereld, van Amerika tot Japan en van Zweden tot Zuid-Afrika, neemt het aantal der zelfstandige organisaties van het proletariaat toe. Dit werkt aan zijn ontwikkeling en opvoeding, voert zijn klassenstrijd, ontdoet zich van de vooroordeelen der burgerlijke maatschappij, sluit zich voortdurend nauwer aan-een, leert voor het beoordeelen van zijn suksessen den juisten maatstaf aan te leggen, staalt zijn krachten en groeit zonder ophouden.

GEAUTORISEERDE VERTALING VERZORGD DOOR HET MARX-ENGELS-LENIN INSTITUUT TE MOSKOU

UITGAVE VAN HET AGENTSCHAP AMSTEL - NIEUWE PRINSENGRACHT 29HUIS AMSTERDAM (CENTRUM)